

Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

щодо цивільно-правових аспектів поділу спільної
сумісної власності подружжя та захисту
майнових прав (частина II)

Supreme LAB

База правових позицій

Зміст

1. Шлюбний договір	6
1.1. Чи є режим особистої власності на майбутнє майно подружжя підставою для недійсності шлюбного договору через надзвичайно не вигідне становище одного з них?	6
1.2. Чи є встановлення режиму особистої власності на майбутнє майно подружжя підставою для недійсності шлюбного договору та чи порушує це заборону на передання нерухомості?	7
1.3. Чи може бути визнаний недійсним шлюбний договір, укладений подружжям з метою уникнення виконання боргових зобов'язань перед кредиторами (франдаторний правочин)?	9
1.4. Чи є належним способом захисту позов про визначення ідеальних часток подружжя у спільній сумісній власності (квартирі) на підставі шлюбного договору та чи потребує такий позов встановлення технічної можливості виділу частки в натурі?	10
1.5. Чи порушує права іншого з подружжя відчуження спільного майна без його згоди, здійснене до укладення шлюбного договору, якщо цим договором сторони згодом поширили режим особистої приватної власності на все майно за критерієм його реєстрації?	12
2. Особливості оспорування договору про поділ майна подружжя	13
2.1. Чи може бути визнаний недійсним договір про поділ спільного нерухомого майна подружжя з підстав помилки, якщо один із них згодом заявив, що не усвідомлював втрати права користування цим майном?	13
2.2. Чи є невиконання обов'язку щодо передання предметів домашнього вжитку, конкретний перелік яких не визначений у договорі про поділ майна подружжя, істотним порушенням його умов та підставою для розірвання такого договору в судовому порядку?	15
3. Права та обов'язки подружжя за договором позики	16
3.1. Чи необхідна згода іншого з подружжя на укладення договору позики одним із них та чи вважається отримання коштів у позику розпорядженням спільним майном подружжя?	16
3.2. Чи несе солідарну відповідальність за договором позики той із подружжя, хто його не укладав, та за яких умов у нього виникає обов'язок щодо повернення позики?	18
3.3. Чи має право один із подружжя на регресну вимогу до другого, якщо солідарний борг погашено за рахунок спільних коштів подружжя, що встановлено судовим рішенням?	19
3.4. Чи підлягає поділу право вимоги за договором позики, заборгованість за яким стягнена на користь одного з подружжя, та чи є вимога про визнання такого права спільною сумісною власністю належним способом захисту?	20

4. Права та обов'язки подружжя за кредитним договором	22
4.1. Чи має один із подружжя право на частку в нерухомому майні, придбаному іншим із подружжя до шлюбу за кредитні кошти, якщо кредит погашався за рахунок спільних коштів під час шлюбу?	22
4.2. Чи підлягають стягненню в порядку регресу на користь того з подружжя, хто самостійно погасив спільний кредит після розірвання шлюбу, кошти в розмірі 1/2 частини сплачених сум та чи враховується при поділі майна вартість спільного автомобіля, відчуженого перед розірванням шлюбу без згоди іншого з подружжя?	24
4.3. Чи може суд у порядку поділу спільного майна подружжя розділити між ними в рівних частках (по 1/2) обов'язки за кредитним та іпотечним договорами за відсутності згоди банку-кредитора?	26
4.4. Чи повинен апеляційний суд у разі оскарження одним із солідарних боржників рішення про стягнення спільного зобов'язання переглянути його в повному обсязі?	28
5. Стягнення боргу шляхом реалізації майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя	29
5.1. Чи є підставою для визнання електронних торгів недійсними реалізація квартири, що є спільною власністю подружжя, за особистим боргом одного з них без попереднього виділу його частки?	29
5.2. Чи є продаж частки у спільній сумісній власності без згоди другого з подружжя підставою для визнання електронних торгів та пов'язаних із ними документів недійсними?	31
6. Окремі аспекти процедури поділу майна подружжя із застосуванням договірних зобов'язань	32
6.1. За яких умов особисте майно одного з подружжя може бути визнане об'єктом спільної сумісної власності відповідно до статті 62 СК України?	32
6.2. Чи має правовий інтерес у визнанні недійсними подальших договорів відчуження спільного майна один із подружжя, якщо його право на частку в цьому майні вже захищене шляхом стягнення грошової компенсації?	33
6.3. Чи є відчуження одним із подружжя спільного майна близькому родичу за істотно заниженою ціною без згоди другого з подружжя підставою для визнання правочину недійсним?	35
6.4. Чи вважається зловживанням правами ініціювання розгляду справи третейським судом з метою ускладнення або унеможливлення поділу спільного майна?	36
6.5. Чи має потерпілий право оскаржити рішення про затвердження мирової угоди подружжя щодо поділу спільного майна, якщо її укладення спрямоване на ухилення боржника від виконання зобов'язань?	38

7. Застосування позовної давності в майнових спорах подружжя	39
7.1. Чи перешкоджає поділу спільної сумісної власності подружжя перебування квартири в іпотеці банку та наявність судового рішення про звернення стягнення на неї і з якого моменту обчислюється перебіг позовної давності у спорах про поділ майна розлученого подружжя?	39
7.2. З якого моменту обчислюється позовна давність за вимогами про визнання договору дарування спільного майна удаваним та чи зупиняє перебіг позовної давності перебування сторін у шлюбі?	41
8. Застосування норм процесуального права	42
8.1. Чи припиняє визначення часток подружжя у праві власності на іпотечне майно іпотеку та який процесуальний статус має іпотекодержатель у такому спорі?	42
8.2. Чи закриває суд провадження у справі в разі затвердження сторонами мирової угоди щодо поділу майна подружжя?	44
8.3. Чи може один із колишнього подружжя після смерті іншого вимагати визнання права власності на свою 1/2 частку спільного майна від спадкоємця за заповітом до закінчення строку на прийняття спадщини?	45
8.4. До юрисдикції якого суду належать спори про оспорення акта та постанови виконавця щодо передання майна стягувачу в рахунок погашення боргу та який спосіб захисту має обрати співвласник-неборжник у разі передання виконавцем неподільного спільного майна стягувачу без урахування його права на частку?	46
8.5. До якої юрисдикції належить спір про оспорення акта приймання-передачі спільної земельної ділянки до статутного капіталу товариства?	48
9. Особливості виконання судових рішень у спорах щодо майна подружжя	49
9.1. Чи можлива заміна боржника у виконавчому провадженні після поділу іпотечного майна між подружжям?	49
9.2. Чи має виконавець право оскаржити рішення про поділ спільного майна подружжя, якщо такий поділ перешкоджає зверненню стягнення на майно боржника?	51

Перелік скорочень

АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Акціонерне товариство «Райффайзен Банк Аваль»
АТ «Ощадбанк»	Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України»
ВДВС	відділ державної виконавчої служби
ВС	Верховний Суд
ВС у складі ОП КЦС	Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду
ДП «СЕТАМ»	Державне підприємство «Система електронних торгів арештованим майном»
ДРРП	Державний реєстр речових прав
ЖБК	житлово-будівельний кооператив
ЗУ	Закон України
КППО «Дельфін-1»	Колективне підприємство побутового обслуговування «Дельфін-1»
КпШС України	Кодекс про шлюб та сім'ю України
ПАТ «Оксі Банк»	Публічне акціонерне товариство «Оксі Банк»
ПАТ «Сведбанк»	Публічне акціонерне товариство «Сведбанк»
СІЗО	слідчий ізолятор
СК України	Сімейний кодекс України
ТОВ «ДЮШЕНЕЯ»	Товариство з обмеженою відповідальністю «ДЮШЕНЕЯ»
ТОВ «ЗАПОРІЖЖЯ ДРАЙВ КОМПАНІ»	Товариство з обмеженою відповідальністю «ЗАПОРІЖЖЯ ДРАЙВ КОМПАНІ»
ТОВ «Кредитні ініціативи»	Товариство з обмеженою відповідальністю «Кредитні ініціативи»
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України

1. Шлюбний договір

1.1. Чи є режим особистої власності на майбутнє майно подружжя підставою для недійсності шлюбного договору через надзвичайно невідгідне становище одного з них?

Умова шлюбного договору про особисту приватну власність майна, набутого кожним із подружжя, відповідає СК України та сама по собі не ставить одного з них у надзвичайно невідгідне становище. Якщо умови є взаємними й не передбачають передання вже існуючої нерухомості, підстав для недійсності договору немає.

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання частково недійсним шлюбного договору, укладеного у вересні 2013 року, умовами якого визначено, що на все майно, набуте подружжям за час шлюбу, встановлюється режим особистої приватної власності тієї особи, на чие ім'я воно буде зареєстроване чи оформлене.

У грудні 2013 року (після підписання договору) на ім'я відповідача (дружини) було придбано земельну ділянку та два садові будинки у Київській області, загальною площею 345,6 кв. м. Після розірвання шлюбу у 2019 році відповідач обмежила доступ позивача до цього майна, вважаючи його своєю особистою власністю. Позивач стверджував, що умови договору поставили його у надзвичайно невідгідне матеріальне становище, оскільки він не має іншого житла й вимушений тулитися у родичів, а майно купувалося, зокрема, за кошти його батьків та за позичені ним гроші.

Суди першої і апеляційної інстанцій у задоволенні позову відмовили через недоведеність того, що умови договору поставили позивача у надзвичайно невідгідне матеріальне становище саме на момент його укладення.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відповідність шлюбного договору вимогам СК України та ЦК України з огляду на таке.

Відповідно до ст. 97 СК України, сторони шлюбного договору мають право домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, презумпції спільності (ст. 60 СК України) та обрати режим роздільності (особистої приватної власності кожного з них).

Наявність підстав для визнання шлюбного договору (чи його частини) недійсним, як і факт порушення прав позивача, мають оцінюватися судом суто на момент вчинення правочину.

Спільний шлюбний договір містив паритетні та взаємні умови для обох сторін (кожен з подружжя стає особистим власником того, що реєструє на себе). На момент укладення договору безпосередній перехід права власності на вже наявне нерухоме майно від одного з подружжя до іншого не відбувався, тому вимоги ч. 5 ст. 93 СК України не порушено.

Категорія «надзвичайно невідне матеріальне становище» є оцінною та підлягає доведенню позивачем. Оскільки позивач був повністю ознайомлений з умовами договору на момент його підписання та не заперечував проти оформлення нових об'єктів нерухомості тільки на ім'я дружини, сам факт того, що єдине придбане у шлюбі майно зареєстроване за нею, не свідчить про дискримінаційний чи незаконний характер договору на момент його укладення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2022 року у справі № 755/5802/20 (провадження № 61-17477св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104258375>.

1.2. Чи є встановлення режиму особистої власності на майбутнє майно подружжя підставою для недійсності шлюбного договору та чи порушує це заборону на передання нерухомості?

Умова шлюбного договору про роздільність майна, набутого подружжям у майбутньому, коли власником є той, на чие ім'я воно зареєстроване чи оформлене, відповідає статті 97 СК України і не порушує частину п'яту статті 93 СК України. Заборона частини п'ятої статті 93 СК України стосується безпосередньо передання вже існуючого нерухомого майна між подружжям, а не визначення режиму майна, яке буде набуто в майбутньому.

Позивач (дружина) звернулася до суду з позовом про визнання недійсними пунктів 1.3, 1.5, 1.6 шлюбного договору, укладеного у жовтні 2018 року. Свої вимоги вона обґрунтовувала тим, що підписала договір незадовго до народження дочки, перебуваючи під впливом переконань чоловіка та у знервованому стані через вагітність. Умовами договору було визначено, що особистою приватною власністю кожного з подружжя є майно, яке належало їм до шлюбу, а також усе майно та грошові кошти, які будуть набуватися після укладення договору. Одноосібним власником майна, яке підлягає реєстрації, стає той з подружжя, на чие ім'я воно зареєстроване. Після розірвання шлюбу чоловік заперечував проти поділу майна, посилаючись на шлюбний договір, за яким дві квартири, придбані у шлюбі, були зареєстровані тільки на його ім'я (ще одна квартира належала йому до шлюбу). Позивач стверджувала, що ці умови поставили її та дитину у повну фінансову залежність і в надзвичайно невідне матеріальне становище, оскільки вона не має жодного майна, а чоловік володіє трьома квартирами.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, посилаючись на те, що сторони уклали договір добровільно, а посилання на невідне матеріальне становище є необґрунтованим.

Апеляційний суд не погодився з рішенням суду першої інстанції, його скасував та ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково, визнавши недійсними вказані пункти в частині нерухомого та рухомого майна, яке підлягає реєстрації. Апеляційний суд вважав, що ці умови позбавили

дружину права на будь-яку нерухомість, що суперечить ч. 5 ст. 93 СК України та моральним засадам суспільства, оскільки на момент укладення договору вона не мала доходу через вагітність та догляд за дитиною.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, рішення суду першої інстанції залишив у силі з огляду на таке.

Сімейне законодавство України (ст. 97 СК України) надає подружжю право визначати у шлюбному договорі правовий режим майна, набутого до чи під час шлюбу, і не містить заборон щодо цього. Подружжя має право домовитися про непоширення на майно презумпції спільності (ст. 60 СК України) та обрати режим роздільності, повністю виключивши можливість виникнення спільного подружнього майна у майбутньому.

Частина 5 ст. 93 СК України забороняє безпосередній перехід (передання) права власності на нерухоме майно від одного з подружжя до іншого на підставі самого шлюбного договору. Проте встановлення у шлюбному договорі режиму особистої власності на майно, яке буде придбане в майбутньому на ім'я одного з них, не є розпорядженням або відчуженням існуючого майна, а є лише визначенням його майбутнього правового режиму. Оскільки жодного безпосереднього переходу права власності на нерухоме майно від одного власника до іншого за цим договором не відбулося, норми ч. 5 ст. 93 СК України порушені не були.

Будь-які підстави для визнання шлюбного договору недійсним, зокрема порушення суб'єктивного приватного права або інтересу особи, суд має оцінювати суто на момент вчинення (укладення) правочину. Апеляційний суд не встановив, які саме права або інтереси позивача були порушені безпосередньо у момент підписання договору в жовтні 2018 року.

Категорія надзвичайно невігідне матеріальне становище (ч. 4 ст. 93 СК України) є оцінною та підлягає обов'язковому доведенню тією стороною, яка на неї посилається. Позивач не надала належних доказів того, що умови договору поставили її у таке становище, зокрема не довела відсутність власного майна або фактів умисного ухилення чоловіка від її утримання чи утримання дитини під час перебування у декретній відпустці.

Приватне право ґрунтується на автономії волі сторін та справедливості, а сумніви щодо дійсності договору мають тлумачитися судом на користь його дійсності, чинності та виконуваності (*favor contractus*). Оскільки оспорювані пункти відповідали засадам свободи договору й не порушували імперативних заборон, підстав для визнання їх недійсними не існувало.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 листопада 2022 року у справі № 334/7687/21 (провадження № 61-10300св22) можна ознайомитися за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/107651258>.

1.3. Чи може бути визнаний недійсним шлюбний договір, укладений подружжям з метою уникнення виконання боргових зобов'язань перед кредиторами (франдаторний правочин)?

Шлюбний договір може бути кваліфікований як такий, що вчинений на шкоду кредитору (франдаторний договір). Подружжя, яке укладає шлюбний договір про непоширення на майно презумпції спільності (режим роздільності) після настання строку повернення позики чи пред'явлення позову про стягнення боргу, діє очевидно недобросовісно та зловживає своїми правами стосовно кредитора, оскільки такі дії спрямовані на недопущення звернення стягнення на майно боржника.

Позивач звернувся до суду з позовом до колишнього подружжя про визнання шлюбного договору недійсним. Позов мотивований тим, що у січні 2019 року чоловік позичив у позивача грошові кошти у розмірі 160 700,00 дол. США з обов'язком повернення до 31.03.2019. Крім того, 18.03.2019 між ними було укладено договір позики на суму 5 357 670,00 грн зі строком повернення не пізніше 18.06.2019. Водночас 16.04.2019, тобто вже після настання строку повернення першого боргу та незадовго до настання строку за другим чоловік та дружина (які перебували у шлюбі з 1993 року) уклали шлюбний договір. За умовами цього договору практично все цінне нерухоме та рухоме майно (квартира, дві земельні ділянки, об'єкт незавершеного будівництва та гаражний бокс) стало належати на праві особистої приватної власності дружині, тоді як чоловікові належало «усе інше майно, зареєстроване на його ім'я». Згодом сторони розірвали шлюб. Позивач стверджував, що шлюбний договір укладений відповідачами умисно, з метою унеможливлення задоволення вимог кредитора та звернення стягнення на майно боржника.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позовних вимог, суди обґрунтували свої рішення тим, що оспорюваний договір не є фіктивним, а тому немає підстав для визнання його недійсним.

ВС не погодився з висновком суду апеляційної інстанції, рішення скасував та направив справу на новий розгляд до апеляційного суду з огляду на таке.

Однією з основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України), і при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, та від зловживання правом в інших формах (частини 2, 3 ст. 13 ЦК України). Приватно-правовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення чи унеможливлення сплати боргу або виконання судового рішення.

Договором, що вчиняється на шкоду кредитору (франдаторним договором), може бути й шлюбний договір. Застосування цієї конструкції

має свою специфіку, яка полягає в оцінюванні сукупності обставин: моменту укладення договору та факту того, чи призводить він до унеможливлення звернення стягнення або зменшення обсягу майна боржника.

Суди встановили, що на момент укладення оспорюваного договору у боржника вже існували прострочені зобов'язання за першою позиною, а строк за другою позиною мав настати незабаром. Укладаючи за таких умов шлюбний договір про непоширення на майно презумпції спільності, подружжя діє очевидно недобросовісно та зловживає своїми правами стосовно кредитора, оскільки оспорюваний договір направлено на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Апеляційний суд не звернув уваги на ці обставини та зробив передчасний висновок про те, що оспорюваний шлюбний договір не є фраудаторним.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 вересня 2023 року у справі № 755/3563/21 (провадження № 61-1957св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396036>.

1.4. Чи є належним способом захисту позов про визначення ідеальних часток подружжя у спільній сумісній власності (квартирі) на підставі шлюбного договору та чи потребує такий позов встановлення технічної можливості виділу частки в натурі?

Визначення у шлюбному договорі правового режиму нерухомого майна як спільної сумісної власності подружжя, у разі його чинності, є правовою підставою для визначення за кожним із них рівних ідеальних часток (по 1/2) у праві власності відповідно до статті 70 СК України. Позов про визначення ідеальних часток у праві спільної сумісної власності, на відміну від виділу частки в натурі (стаття 364 ЦК України), не потребує встановлення технічної можливості переобладнання чи фізичного поділу нерухомого майна

Позивач (дружина) звернулася до суду з позовом до відповідача (чоловіка) про визнання того, що їхні ідеальні частки у спільному майні – квартирі – становлять по 1/2 частині за кожним. Позов обґрунтовано тим, що сторони перебували у шлюбі з 12.05.2007 до 18.09.2020. У червні 2007 року за згодою дружини відповідач придбав спірну квартиру, право власності на яку зареєстрував за собою. 13.11.2018 між подружжям укладено шлюбний договір, у пункті 3 якого сторони встановили роздільний режим для майбутнього майна, однак зробили виняток для вказаної квартири, визначивши, що вона в подальшому належатиме їм на праві спільної сумісної власності.

Оскільки відомості про квартиру в Державному реєстрі речових прав були відсутні, а відповідач заперечував право дружини на нерухомість (та намагався оскаржити шлюбний договір у судовому порядку, в чому йому було остаточно відмовлено), у позивача виникла необхідність визначити ідеальну частку в майні

для подальшої реєстрації. Відповідач заперечував проти позову, стверджуючи, що позивач фактично просить про поділ квартири в натурі (з посиланням на ст. 364 ЦК України), що є неможливим без проведення судової експертизи щодо технічної можливості переобладнання квартири на дві окремі.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив, визначив частки позивача та відповідача у спільній сумісній власності на квартиру по 1/2 частині за кожним. Суди виходили з того, що оскільки шлюбний договір є дійсним і його правомірність презюмується, а умови договору визначають правовий режим квартири як спільну сумісну власність, частки подружжя є рівними та становлять по 1/2 відповідно до ст. 70 СК України. Апеляційний суд також відхилив доводи відповідача про необхідність експертного висновку щодо технічної можливості виділу, оскільки позивач просила визначити ідеальні частки у праві власності, а не здійснити поділ чи виділ майна в натурі.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

У статті 60 СК України закріплено принцип спільності майна подружжя, набутого ними в період шлюбу. Водночас згідно зі 92, 97 СК України подружжя має право врегулювати свої майнові відносини шлюбним договором, зокрема домовитися про непоширення на майно ст. 60 СК України. До шлюбного договору застосовуються загальні цивільно-правові норми про свободу договору (статті 3, 6, 627 ЦК України).

Оскільки шлюбний договір не визнаний у судовому порядку недійсним, його правомірність презюмується відповідно до ст. 204 ЦК України. За ч. 1 ст. 70 СК України у разі поділу майна, що є об'єктом спільної сумісної власності, частки дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю чи шлюбним договором.

Суд касаційної інстанції відхилив аргументи відповідача про те, що позивач у позовній заяві посилалася на ст. 364 ЦК України та фактично вимагала виділу частки в натурі. За принципом *jura novit curia* (суд знає закони) неправильна юридична кваліфікація сторонами спірних правовідносин не звільняє суд від обов'язку застосувати для вирішення спору належні норми матеріального права, виходячи з предмета й обґрунтування вимог. Позивач просила визначити ідеальні частки у спільному майні для подальшої реєстрації права власності, а не порушувала питання про його фізичний поділ у натурі, тому встановлення технічної можливості переобладнання об'єкта не вимагається.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 вересня 2023 року у справі № 760/18875/20 (провадження № 61-5195св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113324560>.

1.5. Чи порушує права іншого з подружжя відчуження спільного майна без його згоди, здійснене до укладення шлюбного договору, якщо цим договором сторони згодом поширили режим особистої приватної власності на все майно за критерієм його реєстрації?

Шлюбний договір, укладений після відчуження одним із подружжя нерухомого майна без згоди другого з подружжя, і такий, що ретроспективно встановлює режим особистої приватної власності на все майно, набуто у шлюбі, за тим із подружжя, на чие ім'я воно зареєстроване, виключає визнання такого відчуження порушенням прав другого з подружжя

Позивач звернулася до суду з позовом про визнання недійсним договору довічного утримання від 01.04.2009, припинення права власності відповідача на 1/2 частини квартири та визнання за позивачем права власності на 1/4 частини спірної квартири.

Як на обґрунтування заявлених вимог позивач посилялася на те, що в період шлюбу (зареєстрованого у 1963 році та розірваного у 2014 році) її чоловік разом із відповідачем придбали в рівних частках квартиру (по 1/2 частці кожен). У квітні 2009 року чоловік без нотаріально посвідченої згоди позивача уклав договір довічного утримання, за яким передав відповідачу свою 1/2 частку квартири в обмін на довічне утримання. Чоловік помер у 2018 році. Позивач зазначала, що про відчуження майна не знала, згоди не надавала, а оскільки квартира набута у шлюбі, вона є спільним майном і не могла бути відчужена без її згоди.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив. Суди виходили з того, що хоча позивач й не надавала згоди на укладення оспорюваного договору, це не є підставою для визнання його недійсним, оскільки у вересні 2011 року (після відчуження майна) подружжя уклало шлюбний договір. За його умовами сторони узгодили, що все рухоме та нерухоме майно, придбане ними під час шлюбу, є особистою приватною власністю того з подружжя, на чие ім'я воно зареєстроване, а в разі розірвання шлюбу таке майно залишається у власності особи, за якою воно зареєстроване.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Згідно зі статтями 60, 65 СК України майно, набуто подружжям за час шлюбу, належить їм на праві спільної сумісної власності, і для укладення одним із подружжя договорів, що потребують нотаріального посвідчення, згода другого з подружжя має бути нотаріально засвідчена. Оскільки на момент укладення договору довічного утримання в 2009 році шлюбний договір ще не був підписаний, діяла презумпція спільності майна, і для відчуження 1/2 частки квартири дійсно була потрібна нотаріально посвідчена згода позивачки.

Водночас згідно зі статтями 93, 97 СК України сторони шлюбного договору мають право домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, ст. 60 СК України та визначити режим роздільності (особистої приватної власності кожного з них). Оскільки укладений у 2011 році шлюбний договір не визнаний у судовому порядку недійсним і не є розірваним, відповідно до статті 204 ЦК України діє презумпція його правомірності.

Умовами шлюбного договору сторони без будь-яких застережень врегулювали свої майнові відносини та ретроспективно поширили його дію на все майно, придбане за весь період шлюбу, пов'язавши режим особистої приватної власності тільки з фактом державної реєстрації права власності. Оскільки спірна 1/2 частка квартири була зареєстрована за чоловіком, за умовами шлюбного договору вона належала б лише йому на праві особистої приватної власності.

Особливістю визнання правочину недійсним є те, що такий спосіб захисту застосовується лише у разі, якщо права позивача дійсно порушені, а задоволення позову призведе до їх відновлення. Оскільки в разі скасування договору довічного утримання спірна частка квартири згідно з чинним шлюбним договором все одно вважалася б особистою власністю чоловіка, який мав право розпоряджатися нею без згоди дружини, укладення оспорюваного договору не призвело до реального порушення майнових прав позивача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 квітня 2023 року у справі № 755/11605/21 (провадження № 61-11935св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110536319>.

2. Особливості оспорювання договору про поділ майна подружжя

2.1. Чи може бути визнаний недійсним договір про поділ спільного нерухомого майна подружжя з підстав помилки, якщо один із них згодом заявив, що не усвідомлював втрати права користування цим майном?

Зміна стороною свого рішення або ставлення до наслідків договору про поділ спільного майна після його укладення, як і виникнення між колишнім подружжям спору щодо користування цим майном, не свідчить про наявність помилки на момент вчинення правочину і не є підставою для визнання договору недійсним згідно зі статтею 229 ЦК України

Позивач (чоловік) звернувся до суду з позовом до колишньої дружини про визнання недійсним договору про поділ нерухомого майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя. Позовні вимоги обґрунтовував тим, що в період шлюбу (з 1995 до 2018 року) сторони придбали житловий будинок садибного типу та автомобіль Fiat Doblo. 19.11.2018 між ними було укладено нотаріально посвідчений договір про поділ спільного майна, за умовами якого в особисту приватну власність дружини перейшов житловий будинок, а в особисту приватну

власність чоловіка — автомобіль. Після розірвання шлюбу в грудні 2018 року відповідач почала вживати заходів для виселення позивача з будинку, в якому він продовжував проживати разом із дітьми, та постійно влаштовували сварки. Позивач стверджував, що під час підписання договору він помилився щодо обставин, які мають істотне значення (ст. 229 ЦК України), оскільки не був ознайомлений з нормами сімейного та цивільного законодавства й вважав, що будинок після поділу все одно належатиме їм порівну, і не мав наміру позбавляти себе єдиного житла.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив. Суди виходили з того, що сторони уклали оспорюваний договір добровільно, свідомо та повністю розуміючи його наслідки, а незнання закону чи його неправильне тлумачення відповідно до ст. 229 ЦК України не є підставою для визнання правочину недійсним. Наявність спору щодо подальшого користування будинком також не впливає на дійсність договору про поділ майна.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Згідно зі ст. 69 СК України дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою незалежно від розірвання шлюбу, причому договір про поділ житлового будинку чи іншого нерухомого майна обов'язково має бути нотаріально посвідчений. Відповідно до ч. 1 ст. 70 СК України, частки подружжя є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними.

За змістом ч. 1 ст. 229 ЦК України, якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. Істотне значення має помилка щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, властивостей речі тощо. Проте обставини, щодо яких помилилася сторона, мають існувати саме на момент вчинення правочину. Помилка внаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення однією зі сторін не є підставою для його скасування.

Суди встановили, що оспорюваний договір містив чіткі пункти про те, що ця угода відповідає дійсним намірам сторін, не має характеру удаваної чи зловмисної, а її зміст прочитаний ними вголос та повністю зрозумілий. При цьому в судовому засіданні позивач особисто підтвердив, що розумів суть і наслідки договору.

Зміна свого рішення або ставлення до наслідків правочину після його укладення не свідчить про наявність помилки на момент вчинення договору. Крім того, наявність житлового спору щодо користування будинком (який вирішується сторонами в межах окремого процесу у справі № 661/2889/20) жодним чином не спростовує презумпцію правомірності правочину (ст. 204 ЦК України) та не впливає на дійсність договору про поділ спільного майна.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 листопада 2021 року у справі № 661/1093/20 (провадження № 61-11263св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101240473>.

2.2. Чи є невиконання обов'язку щодо передання предметів домашнього вжитку, конкретний перелік яких не визначений у договорі про поділ майна подружжя, істотним порушенням його умов та підставою для розірвання такого договору в судовому порядку?

Саме по собі невизначення в договорі конкретного переліку майна, яке є предметом домашнього вжитку та переходить в особисту власність однієї зі сторін, не є підставою для його розірвання. Невиконання обов'язку з передання такого майна за відсутності доказів прямої відмови від добровільного виконання зобов'язання чи пропозицій щодо зміни умов договору не може кваліфікуватися як істотне порушення в розумінні статті 651 ЦК України

Позивач звернувся до суду з позовом до колишньої дружини про розірвання договору про поділ майна подружжя та здійснення нового поділу квартири й автомобіля (визнання права власності по 1/2 частині за кожним). Позов обґрунтовувався тим, що під час шлюбу (з 2008 до 2018 року) сторони набули у власність однокімнатну квартиру та автомобіль марки «HYUNDAI» модель «TUCSON», що зареєстровані на ім'я дружини. 14.09.2018 між подружжям було укладено нотаріально посвідчений договір про поділ майна, за умовами якого квартира й автомобіль перейшли в особисту приватну власність дружини разом з усім наявним у квартирі устаткуванням, ремонтом, меблями та побутовою технікою. Натомість в особисту приватну власність чоловіка переходили предмети домашнього вжитку, не визначені окремо у договорі. Чоловік стверджував, що відповідачка не виконує умов договору та не передає йому предмети домашнього вжитку, чим істотно порушує його права, оскільки в результаті поділу спільного майна він взагалі нічого не отримав.

Суд першої інстанції позов задовольнив, розірвав договір та поділив квартиру й автомобіль порівну, вважаючи непередання неконкретизованих речей істотним порушенням.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив. Суд апеляційної інстанції виходив з того, що позивач не довів істотного порушення, жодного разу він не звертався до дружини з пропозиціями конкретизувати перелік речей чи вимогами про їх передання, а відповідачка не відмовлялася їх віддати. Водночас позов спрямований на новий поділ нерухомості та авто, які за добровільною згодою сторін раніше відійшли дружині.

ВС погодився з висновком апеляційного суду з огляду на таке.

Згідно з ч. 1 ст. 64 та ч. 2 ст. 69 СК України дружина та чоловік мають право на укладення між собою договорів про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Такий договір є обов'язковим для виконання сторонами відповідно до ст. 629 ЦК України.

За змістом ч. 2 ст. 651 ЦК України, договір може бути розірвано за рішенням суду в разі істотного порушення договору другою стороною.

Істотним є таке порушення, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Для цього необхідно оцінити різницю між тим, на що мала право розраховувати сторона, і тим, що вона реально змогла отримати.

Суди встановили, що позивач не звертався до відповідача із пропозиціями про внесення змін до договору щодо визначення конкретного переліку майна, не направляв їй претензій чи вимог, а відповідачка не відмовлялася передати предмети домашнього вжитку.

Саме по собі невизначення у договорі конкретного списку предметів домашнього вжитку не є підставою для його розірвання, а позовні вимоги про поділ квартири та автомобіля є похідними від розірвання договору, тому також задоволенню не підлягають.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 серпня 2024 року у справі № 752/13657/21 (провадження № 61-4262св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121222016>.

3. Права та обов'язки подружжя за договором позики

3.1. Чи необхідна згода іншого з подружжя на укладення договору позики одним із них та чи вважається отримання коштів у позику розпорядженням спільним майном подружжя?

Для укладення договору позики, за яким позичальником виступає один із подружжя, отримання згоди (зокрема й письмової) другого з подружжя не потрібне, оскільки цей правочин за своєю юридичною природою не стосується розпорядження спільним майном подружжя.

У квітні 2014 року позивачі (ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3) звернулися до суду з позовом до ОСОБА_5 про визнання права власності на земельну ділянку та будівлі й стягнення заборгованості за договором позики. Позовні вимоги обґрунтовували тим, що відповідно до розписки від 27.12.2007 відповідач отримала від них позику в розмірі 6 395 000,00 грн з обов'язком повернути кошти до 31.12.2012 або передати у власність еквівалентне майно. Зобов'язання виконані не були.

Заочним рішенням районного суду, залишеним без змін апеляційним та касаційним судами, позов задоволено частково. З відповідача стягнуто борг з урахуванням інфляційних втрат та 3 % річних (всього понад 12 млн грн), а в задоволенні вимог про визнання права власності на нерухоме майно відмовлено.

У травні 2020 року чоловік відповідача, який не брав участі у справі, подав апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції. Він стверджував,

що оспорюваний договір позики (розписка) був укладений його дружиною без його письмової згоди, а рішення суду безпосередньо впливає на його права як чоловіка, оскільки стягнення може бути звернуте на спільне сумісне майно, через що його мали залучити до участі у справі.

Постановою апеляційного суду від 21.12.2020 апеляційну скаргу залишено без задоволення. Суд апеляційної інстанції виходив з того, що договір позики не є розпорядженням майном спільної сумісної власності, а тому згода іншого з подружжя на його укладення не потрібна, а сам чоловік відповідача не є стороною цього договору

ВС погодився з висновком апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 73 СК України за зобов'язаннями одного з подружжя стягнення може бути накладено лише на його особисте майно і на його частку у спільній сумісній власності, яка виділена в натурі. Звернути стягнення на спільне сумісне майно в цілому можна лише тоді, коли судом встановлено, що договір укладався в інтересах сім'ї і одержане за ним використано на її потреби.

Одержання одним із подружжя коштів у позику не вважається розпорядженням спільним майном подружжя. До моменту фактичного передання грошей у позичальника не виникає права власності на них. Той із подружжя, хто укладає такий договір, виступає як самостійний учасник зобов'язальних правовідносин, а не розпоряджається наявними спільними активами сім'ї.

Оскільки позов про стягнення заборгованості пред'явлено тільки до особи, яка взяла на себе боргові зобов'язання за розпискою (дружини), у суду першої інстанції не було правових підстав залучати чоловіка до участі у справі. Рішення суду про стягнення боргу безпосередньо не вирішувало питання про його права та обов'язки, оскільки він не є стороною чи зобов'язаною особою за цим договором позики.

Касаційний суд також визнав безпідставними скарги на розгляд справи апеляційним судом за відсутності скажника. Суд двічі відкладав розгляд через хворобу ОСОБА_8, проте третє клопотання про відкладення за аналогічних обставин за наявності сформованої правової позиції та без залучення представника було обґрунтовано розцінено як зловживання процесуальними правами й затягування строків розгляду справи.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 липня 2022 року у справі № 462/2589/14-ц (провадження № 61-1557св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105505191>.

3.2. Чи несе солідарну відповідальність за договором позики той із подружжя, хто його не укладав, та за яких умов у нього виникає обов'язок щодо повернення позики?

Перебування подружжя у шлюбі саме по собі не є підставою для покладення боргових зобов'язань одного з них на другого. Солідарний обов'язок виникає лише за сукупності умов: договір укладено в інтересах сім'ї, а одержані кошти фактично використано на її потреби. Доказування цих обставин покладається на позивача, за їх недоведеності солідарна відповідальність другого з подружжя не виникає.

Позивач звернувся до суду з позовом до свого брата та його колишньої дружини про солідарне стягнення боргу за договором позики. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що 22.01.2012 між братом позивача (який на той час перебував у шлюбі з відповідачем) та їхнім батьком був укладений безвідсотковий договір позики на суму 80 000,00 дол. США з обов'язком повернення протягом 5 років. Цільовим призначенням позики згідно з угодою визначалося придбання будівельних матеріалів та оплата будівельних робіт для зведення індивідуального будинку, а також купівля автомобіля. Позичальник повернув батькові лише 30 000,00 дол. США.

Після смерті батька позивач, як один із двох спадкоємців за законом, набув право вимоги щодо 50 % від залишку боргу, що становить 25 000,00 дол. США. Позивач наполягав, що оскільки кошти за договором позики його брат отримав у період шлюбу, тобто в інтересах сім'ї, відповідачі мають нести солідарну відповідальність за цим боргом перед ним. Колишня дружина заперечувала проти позову, зазначаючи, що про отримання колишнім чоловіком позики їй нічого не було відомо, згоди на неї вона не надавала, а будівництво будинку здійснювалося за їхні спільні сімейні кошти.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що позивач не довів, що він є спадкоємцем, який належним чином прийняв спадщину і до якого перейшли права та обов'язки після померлого, а отже, права вимоги до відповідачів про стягнення боргу за договором позики у нього немає.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції в частині вимог до колишньої дружини залишив без змін, а в частині вимог до брата (позичальника) — скасував та ухвалив нове рішення про часткове задоволення позову та стягнення з нього боргу (оскільки той борг визнав та частково погашав його раніше). Апеляційний суд наголосив, що відповідач не була обізнана про договір позики, згоди на його укладення не надавала, а матеріали справи не містять доказів фактичного використання отриманих коштів в інтересах сім'ї.

ВС погодився з висновком апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до ч. 4 ст. 65 СК України договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. Тлумачення цієї норми свідчить, що той із подружжя, хто не брав безпосередньої участі в підписанні угоди, стає боржником виключно у разі одночасного поєднання двох чинників: укладення договору в інтересах сім'ї та фактичного використання отриманого майна (коштів) на потреби родини.

Згідно із загальними правилами доказування (статті 12, 81 ЦПК України) кожна сторона зобов'язана належним чином довести обставини, на які вона посилається. Обов'язок доведення того, що договір укладався в інтересах сім'ї та кошти були використані на її потреби, покладається на позивача. Сам по собі факт перебування відповідачів у шлюбі на момент укладення договору позики не є безумовною підставою для покладення на іншого з подружжя обов'язків щодо повернення боргу.

Оскільки матеріали справи не містять доказів обізнаності дружини про позику, її згоди, а також немає підтверджень витрат саме позичених коштів на придбання будівельних матеріалів чи автомобіля (відсутні первинні документи, договори з підрядними організаціями тощо), апеляційний суд дійшов правильного висновку про відсутність солідарного обов'язку колишньої дружини щодо повернення боргу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 січня 2023 року у справі № 369/1229/20 (провадження № 61-19281св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108790751>.

3.3. Чи має право один із подружжя на регресну вимогу до другого, якщо солідарний борг погашено за рахунок спільних коштів подружжя, що встановлено судовим рішенням?

Виконання солідарного боргового зобов'язання за рахунок спільних коштів подружжя не породжує права на регрес до другого з подружжя. Таке право виникає лише за умови погашення боргу особистими коштами одного із солідарних боржників

Позивач звернувся до суду з позовом до своєї колишньої дружини про визнання боргових зобов'язань спільними та стягнення 47 000,00 дол. США (в еквіваленті у гривні) в порядку зворотної вимоги (регресу) до солідарного боржника. Позов обґрунтовано тим, що 24.10.2007 у період фактичного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу позивач уклав договір позики на суму 143 000,00 дол. США, а за три дні сторони офіційно зареєстрували шлюб. У день отримання позики дружина придбала на своє ім'я квартиру

за 94 000,00 дол. США. Позивач наполягав, що позику було взято в інтересах сім'ї для купівлі вказаної квартири, а 22.04.2014 він повністю повернув борг позикодавцю за рахунок власних особистих коштів, отриманих від продажу особистої нерухомості. У зв'язку з цим він просив стягнути з відповідача половину суми виконаного боргового зобов'язання в порядку регресу.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позовних вимог. Суди виходили з того, що зобов'язання за договором позики є особистим обов'язком позивача, а посилання на повернення боргу за рахунок особистих коштів спростовується матеріалами іншої справи. Зокрема, постановою апеляційного суду в іншій справі № 522/13547/18 (між тими самими сторонами про визнання спірної квартири особистою власністю чоловіка) було встановлено преюдиційний факт того, що позивач не надав доказів повернення позики за власні особисті кошти, а виконання боргових зобов'язань здійснювалося за рахунок спільних коштів подружжя, набутих під час зареєстрованого шлюбу.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до ч. 3 ст. 61 та ч. 4 ст. 65 СК України, якщо один із подружжя уклав договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя. Якщо один із колишнього подружжя в повному обсязі виконав солідарне зобов'язання, він відповідно до ч. 1 ст. 544 ЦК України має право на зворотну вимогу (регрес) до іншого з подружжя у відповідній частині.

Проте право на регресне стягнення компенсації виникає лише у разі погашення заборгованості за рахунок саме особистих приватних коштів солідарного боржника.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 лютого 2025 року у справі № 522/14458/21 (провадження № 61-2524св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125639258>.

3.4. Чи підлягає поділу право вимоги за договором позики, заборгованість за яким стягнена на користь одного з подружжя, та чи є вимога про визнання такого права спільною сумісною власністю належним способом захисту?

Визнання майна спільною сумісною власністю не є самостійним належним способом захисту, якщо це лише констатація презумпції спільності; така обставина є підставою для поділу майна. Право вимоги за договором позики є майновим правом і може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя незалежно від того, на кого воно оформлене. Якщо борг за позикою стягнуто рішенням суду на користь одного з подружжя, але рішення ще не виконано, при поділі майна суд має визнати за другим із подружжя 1/2 частку у спільному

праві вимоги, що є підставою для заміни сторони у виконавчому провадженні, а не присуджувати грошову компенсацію

Позивач звернувся до суду із позовом до відповідача про поділ спільного сумісного майна подружжя, в якому, серед іншого, просив визнати житловий будинок та земельну ділянку спільним майном подружжя та визнати за ним право власності на 1/2 їх частину; визнати грошові кошти в сумі 110 000,00 дол. США, передані відповідачем у борг третій особі, спільним майном подружжя та стягнути з відповідача на свою користь 1/2 частину коштів, одержаних нею від реалізації майна боржника на прилюдних торгах у виконавчому провадженні (у розмірі 155 773,00 грн). Позовні вимоги обґрунтовані тим, що сторони перебували в шлюбі з 2000 до 2017 року, під час якого придбали житловий будинок, оформлений на відповідача. Також у період шлюбу відповідач надала третій особі позику в сумі 110 000,00 дол. США, заборгованість за якою в еквіваленті 66 159,00 дол. США стягнена судовим рішенням у 2013 році на користь відповідача. Після розірвання шлюбу при примусовому виконанні вказаного рішення за рахунок реалізації майна боржника відповідач отримала кошти в сумі 267 089,94 грн.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково. Житловий будинок та грошові кошти в сумі 110 000,00 дол. США визнав спільним майном подружжя. В порядку поділу визнав за позивачем право власності на 1/2 частину будинку та стягнув з відповідача на його користь 133 544,97 грн. У задоволенні вимог щодо земельної ділянки відмовив, оскільки її набуто відповідачем під час шлюбу внаслідок приватизації (що згідно з законом є особистою власністю).

Суди керувались тим, що надані в борг грошові кошти є спільним майном подружжя, тому підлягає задоволенню позовна вимога про стягнення з відповідача на користь позивача 1/2 частини коштів, виручених від реалізації майна боржника на прилюдних торгах, тобто після розірвання шлюбу сторін.

ВС змінив оскаржувані судові рішення в частині задоволених позовних вимог про визнання грошових коштів спільним майном подружжя. Зокрема, визнав за позивачем право на 1/2 частку в праві вимоги, що виникло на підставі договору позики, заборгованість за яким стягнена за рішенням суду на користь відповідача, та зазначив таке.

Верховний Суд касаційну скаргу відповідача задовольнив частково, судові рішення в частині вимог про визнання будинку спільним майном подружжя та стягнення 133 544,97 грн скасував, ухвалив у цій частині нове рішення про відмову в позові, а в частині вимог про поділ будинку та визнання грошових коштів спільним майном змінив з огляду на таке.

Спірний житловий будинок набуто під час шлюбу, і відповідач не спростувала презумпцію спільності майна подружжя. Проте висновок суду про належність майна до спільної власності є лише підставою для його поділу,

а не самотійною позовною вимогою, тому в задоволенні позову про визнання будинку спільним майном належить відмовити через неналежність обраного способу захисту. Оскільки позивач звернувся з вимогою про визнання права на частку в спільному майні без вимог щодо поділу в натурі, судові рішення підлягають зміні із зазначенням про визнання за ним права на 1/2 частку в праві спільної часткової власності на будинок (а не на 1/2 частину будинку в натурі).

Щодо поділу боргових зобов'язань право вимоги, яке виникло на підставі договору позики, є подільним майновим правом та входить до складу спільного майна подружжя. За наявності прогалини в СК України щодо такого поділу на підставі аналогії закону (стаття 10 СК України) підлягає застосуванню ч. 1 ст. 71 СК України.

За обставинами цієї справи та відповідно до мети вирішення спору можливий поділ саме права вимоги за договором позики, заборгованість за яким стягнена судовим рішенням на користь відповідача. Оскільки рішення суду про стягнення боргу повністю не виконане та перебуває на примусовому виконанні, стягнення з відповідача половини фактично одержаної нею частини боргу (133 544,97 грн) є помилковим. Належним і ефективним способом захисту в такому випадку є визнання за позивачем права на 1/2 частку в спільному праві вимоги, що є підставою для заміни сторони (стягувача) у виконавчому провадженні відповідно до ст. 442 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 січня 2024 року у справі № 755/12204/18 (провадження № 61-2401св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116639178>.

4. Права та обов'язки подружжя за кредитним договором

4.1. Чи має один із подружжя право на частку в нерухомому майні, придбаному іншим із подружжя до шлюбу за кредитні кошти, якщо кредит погашався за рахунок спільних коштів під час шлюбу?

У разі укладення кредитного договору та отримання грошей на придбання нерухомості одним із подружжя до укладення шлюбу, за умови подальшого виконання кредитного зобов'язання подружжям під час шлюбу, той із подружжя, який не укладав кредитний договір, після розірвання шлюбу має право на компенсацію половини суми, що вносилась на виконання кредитного зобов'язання. Сплата подружжям частини коштів за кредитним договором, укладеним одним із них для придбання квартири, не змінює правового статусу квартири, оскільки кредитний договір укладений не в період перебування сторін у шлюбі й зобов'язання з повернення кредиту за зазначеним договором виникло

в позичальника. Той з подружжя, який не був стороною кредитного договору, після розірвання шлюбу має право на компенсацію половини сум, що вносилися на виконання кредитного зобов'язання, та не має права на компенсацію частки вартості нерухомого майна або на певну частку нерухомості

Позивач звернулася до суду з позовом про визнання автомобіля, гаража та квартири спільною сумісною власністю подружжя та його поділ. Сторони перебували в зареєстрованому шлюбі з 14.12.2012 до 12.11.2018, а їхні фактичні шлюбні відносини припинилися у січні 2018 року.

До реєстрації шлюбу (30.07.2007) відповідач уклав кредитний договір для фінансування будівництва квартири. Протягом шлюбу за рахунок спільних сімейних коштів було сплачено кредитні зобов'язання відповідача в загальній сумі 150 213,41 грн. Позивач вимагала відшкодувати їй половину цієї суми – 75 106,70 грн. Також у 2010 році (до реєстрації шлюбу) відповідач повністю збудував гараж, сплативши за договором підряду 58 863,60 грн. Право власності на цей гараж було зареєстровано за відповідачем у період шлюбу – 31.08.2017.

Крім того, під час шлюбу сторони придбали автомобіль, який після припинення шлюбних відносин відповідач без згоди позивача продав за 140 000,00 грн.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково. Визнав гараж об'єктом спільної сумісної власності подружжя та стягнув з відповідача на користь позивача 145 106,70 грн (що включали 75 106,70 грн компенсації за погашення кредиту та 70 000,00 грн компенсації половини вартості автомобіля). Суди виходили з того, що квартира є особистою власністю чоловіка, оскільки набута до шлюбу, проте задовольнили вимогу про компенсацію половини сплачених за неї спільних коштів за його особистим кредитом.

ВС у складі ОП КЦС рішення судів першої та апеляційної інстанцій в частині вирішення позовних вимог про визнання об'єктом права спільної сумісної власності сторін гаража скасував і ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні позову в цій частині вимог, в іншій частині – судові рішення залишив без змін.

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить їм на праві спільної сумісної власності, проте ця презумпція може бути спростована одним із подружжя в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Відповідач повністю спростував презумпцію спільності щодо гаража, оскільки він був збудований та повністю оплачений ним ще у липні 2010 року, тобто за два роки до укладення шлюбу. Сама по собі державна реєстрація права власності на це майно під час шлюбу не є підставою для визнання гаража

спільним майном, оскільки він фактично був набутий відповідачем до реєстрації шлюбу.

Квартира є особистою приватною власністю відповідача, оскільки вона набута ним до шлюбу за кредитні кошти, за якими у позивачки не виникло жодних зобов'язань перед банком. Сплата подружжям частини коштів за цим кредитним договором під час шлюбу не змінює правового режиму квартири.

Оскільки на виконання особистих кредитних зобов'язань відповідача під час шлюбу витрачалися спільні кошти подружжя в сумі 150 213,41 грн, позивач після розірвання шлюбу має право на компенсацію половини цієї суми (75 106,70 грн). Право на компенсацію частки вартості самого нерухомого майна або на виділення частки в ньому в такому разі не виникає.

Оскільки автомобіль придбано під час шлюбу, він є спільною власністю. Його продаж відповідачем після припинення шлюбних відносин без згоди позивача є підставою для стягнення на її користь 1/2 частини його вартості.

Детальніше з текстом постанови ВС у складі ОП КЦС від 12 червня 2023 року у справі № 712/8602/19 (провадження № 61-14809сво21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111871301>.

4.2. Чи підлягають стягненню в порядку регресу на користь того з подружжя, хто самостійно погасив спільний кредит після розірвання шлюбу, кошти в розмірі 1/2 частини сплачених сум та чи враховується при поділі майна вартість спільного автомобіля, відчуженого перед розірванням шлюбу без згоди іншого з подружжя?

Якщо один із подружжя уклав кредитний договір в інтересах сім'ї (зокрема, на придбання спільної квартири), то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя, а тому такий борг повинен ураховуватися при поділі майна подружжя.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про поділ спільного нерухомого та рухомого майна подружжя, в якому з урахуванням уточнень просила виділити їй 1/2 частину спірної квартири, виділити кожній із сторін побутову техніку та меблі з виплатою різниці вартості рухомого майна, а також стягнути з відповідача на її користь компенсацію 1/2 частини вартості автомобіля марки «Hyundai Sonata» у розмірі 118 389,05 грн. Позовні вимоги обґрунтовувала тим, що сторони перебували в зареєстрованому шлюбі з 11.08.2001 до 21.06.2017, за час якого спільно за сімейні кошти придбали квартиру (під заставу якої було оформлено кредит), побутову техніку та автомобіль. Проте в добровільному порядку відповідач не бажає поділити

майно, чинить їй перешкоди у користуванні ним, а автомобіль відчужив без її згоди перед розірванням шлюбу.

Відповідач звернувся до суду із зустрічним позовом, в якому просив визнати спільним боргом колишнього подружжя грошову суму, яку він отримав за кредитним договором від 21.02.2007, укладеним між ним і ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» для придбання спірної квартири, та стягнути з позивача на його користь у порядку регресу половину виконаного боргового зобов'язання в сумі 325 000,00 грн (виходячи з загального розміру погашеного ним кредиту в сумі 650 000,00 грн). Також відповідач заперечував проти поділу автомобіля, стверджуючи, що придбав його у квітні 2016 року після припинення фактичних шлюбних відносин та за особисті кошти, отримані у позику від брата.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позовні вимоги позивача задовольнив, визнав за кожною із сторін право власності на 1/2 частину квартири, розподілив побутову техніку та стягнув з відповідача компенсацію 1/2 частини вартості автомобіля в розмірі 118 389,05 грн. Зустрічний позов задовольнив частково, стягнув з позивача на користь відповідача 170 810,09 грн сплаченого ним боргового зобов'язання за кредитним договором. Суди виходили з того, що оскільки квартира та автомобіль придбані під час шлюбу, діє презумпція спільності майна подружжя, яку відповідач не спростував. Оскільки автомобіль відчужено відповідачем без згоди дружини та немає доказів витрачання коштів на потреби сім'ї, позивач має право на компенсацію половини його вартості. Боргові зобов'язання за кредитом, використаним на придбання квартири, є спільними, проте за час шлюбу кредит погашався щомісячно за рахунок спільних коштів (доказів протилежного відповідач не надав), тому з позивача на користь відповідача підлягає стягненню лише 1/2 частини коштів, які він самостійно сплатив банку на виконання умов договору після розірвання шлюбу.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до статей 60, 65 СК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить їм на праві спільної сумісної власності, а при поділі майна враховуються також борги подружжя за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї. Оскільки кредитні кошти були залучені на споживчі цілі — придбання спільної квартири, обов'язки за цим договором виникли в обох із подружжя.

Виконання кредитних зобов'язань, які виникли в обох з подружжя, за рахунок особистих коштів одного з них (зокрема після розірвання шлюбу) є підставою для регресних вимог до іншого з подружжя у відповідній частці на підставі ст. 544 ЦК України. Проте така компенсація може бути стягнена лише в разі погашення кредиту за рахунок особистих коштів. Оскільки в період шлюбу

кредитна заборгованість погашалася щомісяця, а відповідач не надав доказів сплати на користь банку тільки особистих коштів у цей період, суди дійшли обґрунтованого висновку про стягнення з позивача лише половини суми, сплаченої відповідачем після розірвання шлюбу.

Щодо автомобіля суди встановили, що його було придбано під час перебування сторін у зареєстрованому шлюбі, а доказів придбання його за особисті кошти відповідача (зокрема, за рахунок особистої позики) не надано. Оскільки відповідач відчужив автомобіль без згоди дружини та не довів використання отриманих від продажу коштів в інтересах сім'ї чи на її потреби, стягнення на користь позивача компенсації вартості 1/2 частини цього автомобіля є законним та обґрунтованим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 вересня 2022 року у справі № 295/9244/17 (провадження № 61-5729св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106028835>.

4.3. Чи може суд у порядку поділу спільного майна подружжя розділити між ними в рівних частках (по 1/2) обов'язки за кредитним та іпотечним договорами за відсутності згоди банку-кредитора?

Поділ між подружжям у рівних частках обов'язків за кредитним та іпотечним договорами, укладеними одним із них в інтересах сім'ї, за відсутності згоди кредитора на заміну боржника (переведення боргу) є неправомірним

Позивач звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка та АТ «Ощадбанк» про визнання права власності на квартиру та прав і обов'язків позичальника за кредитним договором та іпотекодавця за іпотечним договором у порядку поділу спільного майна подружжя. Позовні вимоги обґрунтовувала тим, що в період шлюбу, зареєстрованого у 2011 році, чоловік за її згодою уклав з АТ «Ощадбанк» договір про споживчий кредит на придбання квартири, право власності на яку зареєстрував за собою та на забезпечення кредиту уклав з банком іпотечний договір. У подальшому шлюб між сторонами було розірвано рішенням суду від 23.03.2023. Сторони дійшли згоди, що спірна квартира перейде у повну приватну власність дружини, а обов'язки позичальника за кредитним договором та іпотекодавця за іпотечним договором будуть повністю переведені на неї. Проте АТ «Ощадбанк» відмовило у наданні згоди на таке переведення боргу.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково. Суди визнали за кожним із колишнього подружжя право власності на 1/2 частини квартири, а також визнали за ними в рівних частках (по 1/2) зобов'язання за кредитним та іпотечним договорами. Суди виходили з того, що оскільки квартира і кредитні зобов'язання виникли під час

шлюбу, вони є спільними і підлягають поділу в рівних частках, а поділ боргу є солідарним обов'язком, який трансформується у частковий. У задоволенні позовних вимог до банку відмовлено.

ВС не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, рішення в частині позовних вимог про визнання за одним з подружжя прав і обов'язків позичальника за кредитним договором та іпотекодавця за іпотечним договором в порядку поділу спільного майна подружжя скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні цих вимог, рішення судів в частині позовних вимог про визнання за одним з подружжя права власності на нерухоме майно в порядку поділу спільного майна подружжя залишив без змін.

Установивши, що квартира набута під час шлюбу за кредитні кошти, суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку, що це майно відповідно до ст. 60 СК України є спільною сумісною власністю подружжя, а тому підлягає поділу навпіл. Доводи банку про те, що такий поділ порушує його права як іпотекодержателя, є безпідставними, оскільки за ст. 23 ЗУ «Про іпотеку» особа, до якої переходить право власності на предмет іпотеки (чи його частку), набуває статусу іпотекодавця в тому ж обсязі й на тих самих умовах. Іпотека при цьому не припиняється, а отже, майнові права банку жодним чином не обмежуються.

ВС зазначив, що, задовольняючи позов у частині поділу кредитних та іпотечних зобов'язань подружжя в рівних частках, суди попередніх інстанцій фактично здійснили заміну боржника в зобов'язанні без згоди кредитора.

Відповідно до ст. 520 ЦК України боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом. Оскільки банк згоди на переведення боргу не надавав, правових підстав для такого поділу обов'язків немає.

Частина 4 ст. 65 СК України регулює внутрішні сімейні правовідносини подружжя (зокрема, право одного з них вимагати відшкодування половини виконаного за рахунок власних коштів спільного обов'язку), проте вона не може бути застосована для зміни сторони в договорі та заміни боржника всупереч волі банку-кредитора. Таким чином, суди помилково трансформували солідарних боржників у часткових боржників банку, порушивши імперативні вимоги цивільного законодавства.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 серпня 2025 року у справі № 645/989/22 (провадження № 61-7287св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129461652>.

4.4. Чи повинен апеляційний суд у разі оскарження одним із солідарних боржників рішення про стягнення спільного зобов'язання переглянути його в повному обсязі?

Зобов'язання, що виникло за договором, укладеним одним із подружжя в інтересах сім'ї, є спільним солідарним зобов'язанням подружжя, яке не припиняється внаслідок розірвання шлюбу. Оскарження одним із солідарних боржників рішення про стягнення такого зобов'язання зумовлює необхідність його повного апеляційного перегляду, оскільки судові рішення безпосередньо впливає на права та обов'язки іншого солідарного боржника

Позивач (ТОВ «Кредитні ініціативи») звернувся до суду з позовом до ОСОБА_1 та ОСОБА_2 про солідарне стягнення заборгованості за відсотками за кредитним договором у розмірі 3 282 680,08 грн. На обґрунтування заявлених вимог товариство посилалося на те, що 02.10.2008 між ВАТ «Сведбанк» (правонаступником якого є позивач) і ОСОБА_1 (чоловіком) було укладено кредитний договір про надання кредиту в розмірі 156 000,00 дол. США на купівлю нерухомого майна в інтересах сім'ї, а з ОСОБА_2 (дружиною) укладено договір поруки. Рішенням Дарницького районного суду міста Києва від 07.09.2012 з відповідачів солідарно стягнуто кредитну заборгованість у розмірі 1 938 548,82 грн. Оскільки це судові рішення боржники повністю не виконали, позивач вважав, що кредитні зобов'язання не припинилися, та нарахував відсотки за період з 28.11.2012 до 01.08.2016.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено, стягнуто солідарно з відповідачів на користь позивача всю суму заборгованості за відсотками. Рішення мотивоване тим, що кредитні правовідносини між сторонами не припинилися, а платежі на погашення боргу не здійснювалися.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, в частині вимог до поручителя рішення скасував, ухвалив у цій частині нове рішення про відмову у задоволенні позову. В іншій частині (щодо вимог до ОСОБА_1) рішення суду першої інстанції залишено без змін, оскільки позичальник ОСОБА_1 рішення суду не оскаржував. Апеляційний суд виходив з того, що оскільки кредитор у 2012 році вже звернувся з вимогою про дострокове стягнення кредиту, його право нараховувати проценти за договором припинилося, а тому вимоги про стягнення відсотків після цієї дати є безпідставними, проте судові рішення підлягає перегляду лише в частині вимог до особи, яка подала апеляційну скаргу.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду в частині залишення без змін судового рішення щодо ОСОБА_1, постанову апеляційного суду в цій частині скасував та направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

ВС роз'яснив, що відповідно до ч. 3 ст. 61, ч. 4 ст. 65 СК України, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя, а їхня

відповідальність за такими спільними зобов'язаннями є солідарною усім своїм майном, причому розірвання шлюбу не припиняє нероздільності таких зобов'язань. Оскільки кредитний договір укладався в інтересах сім'ї, колишне подружжя відповідає за ним солідарно.

Суд апеляційної інстанції не врахував, що ОСОБА_2 оскаржила заочне рішення суду першої інстанції в повному обсязі, а наявність у її колишнього чоловіка заборгованості зі сплати безпідставно нарахованих відсотків безпосередньо впливає на її права та інтереси як солідарного боржника, яка нестиме з ним солідарну відповідальність. За наявності встановлених судом обставин припинення права нараховувати відсотки після пред'явлення вимоги про дострокове стягнення кредиту, що є однаковою підставою для звільнення від відповідальності обох відповідачів, апеляційний суд мав переглянути та оцінити рішення суду першої інстанції в цілому, а не обмежуватися лише вимогами до скаржника.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 листопада 2022 року у справі № 753/22049/16-ц (провадження № 61-10820св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107532782>.

5. Стягнення боргу шляхом реалізації майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя

5.1. Чи є підставою для визнання електронних торгів недійсними реалізація квартири, що є спільною власністю подружжя, за особистим боргом одного з них без попереднього виділу його частки?

Квартира в ЖБК, пай за яку повністю сплачено під час шлюбу за спільні кошти, є спільною сумісною власністю подружжя. Її реалізація за особистими боргами одного з подружжя без попереднього виділу його частки є підставою для визнання торгів недійсними, а позовна давність обчислюється з моменту фактичного відчуження квартири, а не накладення арешту

Позивач звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка (ОСОБА_2), покупця майна (ОСОБА_3), приватного виконавця Плесьюка О. С., ДП «СЕТАМ» та приватного нотаріуса Алексєєвої І. Ю., за участю третьої особи ОСОБА_4, про визнання недійсними електронних торгів, акта про проведені електронні торги, свідоцтва про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів, скасування державної реєстрації права власності, визнання квартири спільним майном подружжя та визнання за нею права власності на 1/2 частину квартири. Як на обґрунтування заявлених вимог посилялася на те, що в період шлюбу з відповідачем за спільні кошти було повністю виплачено пайовий внесок в ОК «ЖБК № 92» за спірну квартиру. Право власності було оформлене лише на чоловіка, а після розірвання шлюбу майно не ділилося через відсутність

спору, і позивач продовжувала постійно проживати у цій квартирі. Згодом за особистим боргом колишнього чоловіка приватний виконавець звернув стягнення на квартиру та реалізував її повністю на електронних торгах ДП «СЕТАМ» на користь ОСОБА_3 без відома та згоди позивача.

Суд першої інстанції позов задовольнив, мотивуючи своє рішення тим, що оскільки сплата пайових внесків за квартиру здійснювалася в період шлюбу за спільні кошти, квартира є спільною сумісною власністю подружжя, а її продаж без згоди позивача та попереднього визначення часток порушує її права як співвласника та є підставою для визнання торгів недійсними. Суд також зазначив, що накладений у 2009 році арешт був лише обмеженням розпорядження майном боржника і не порушував права користування позивача, яка продовжувала безперешкодно проживати в квартирі, тому позовна давність не пропущена, оскільки її перебіг розпочався з моменту реального відчуження майна на торгах.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що суд першої інстанції дійшов правильного висновку про обґрунтованість позову, за винятком позовних вимог до нотаріуса, який не є належним відповідачем у цій справі, а позовна давність має обчислюватись з 2009 року, коли було накладено арешт на квартиру із заборорою її відчуження. Позивач звернулася із позовом у 2023 році, після спливу позовної давності.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, рішення в частині вимог про визнання недійсними електронних торгів, скасування державної реєстрації права власності, визнання квартири спільним майном та права власності на частку квартири скасував, в цій частині залишив в силі рішення суду першої інстанції; в частині вимог до відповідачів про визнання недійсними акта про проведені електронні торги, свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів змінив з викладенням мотивів у новій редакції; в частині вимог до приватного нотаріуса – залишив без змін з огляду на таке.

Пайові внески, сплачені під час перебування у шлюбі, формують об'єкт спільної сумісної власності подружжя, навіть якщо право власності було оформлене лише на одного з них, згідно зі ст. ст. 60, 70 СК України.

Реалізація майна, що є спільною сумісною власністю, з публічних торгів для виконання боргових зобов'язань в межах виконавчого провадження лише одного з подружжя без визначення частки боржника та без згоди іншого співвласника є порушенням його майнових прав. Відчуження спільного майна без дотримання зазначених умов є підставою для визнання недійсним такого продажу.

ВС звернув увагу, що факт накладення арешту не означає вибуття майна з володіння співвласника і не є моментом порушення його права. Позовна

давність у такому випадку обчислюється з моменту, коли особа дізналась або повинна була дізнатися про порушення свого права (про відчуження спільного майна), а не з моменту арешту майна.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 травня 2025 року у справі № 711/744/23 (провадження № 61-5411св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127575558>.

5.2. Чи є продаж частки у спільній сумісній власності без згоди другого з подружжя підставою для визнання електронних торгів та пов'язаних із ними документів недійсними?

Продаж на електронних торгах частки нерухомого майна, що є спільною сумісною власністю подружжя, без згоди іншого з подружжя порушує його права і є підставою для визнання торгів та пов'язаних із процедурою проведення торгів документів недійсними

Позивач звернулася до суду із позовом про визнання недійсними та скасування електронних торгів, протоколу проведення електронних торгів, акта про проведення електронних торгів, свідоцтва про право власності, рішення про державну реєстрацію прав та обтяжень, скасування запису про реєстрацію права власності. На обґрунтування заявлених вимог зазначала, що реалізація спірної квартири на електронних торгах є незаконною, оскільки це майно не належить на праві приватної власності боржнику, а належить позивачу та боржнику на праві спільної сумісної власності, оскільки набуто під час перебування сторін у зареєстрованому шлюбі та за спільні кошти подружжя.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив. Судові рішення мотивовані тим, що відчуження належної позивачу частки у квартирі на публічних торгах без її згоди порушує її право як співвласника майна на вільне користування і розпорядження ним, що є неприпустимим.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зазначив, що факт реєстрації нерухомого майна, придбаного у період шлюбу, на ім'я одного з подружжя не означає, що воно належить лише особі, на ім'я якої зареєстроване. Таке майно є спільною сумісною власністю подружжя, а тому відчуження частки цього майна на публічних торгах без згоди іншого з подружжя порушує його право як співвласника на вільне користування і розпорядження нерухомим майном

Крім того, спірне нерухоме майно не було обтяжене іпотекою, а тому немає підстав уважати, що позивач несе відповідальність за невиконання її чоловіком зобов'язань належним їй майном.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 грудня 2022 року у справі № 755/7046/21 (провадження № 61-8329св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108059504>.

6. Окремі аспекти процедури поділу майна подружжя із застосуванням договірних зобов'язань

6.1. За яких умов особисте майно одного з подружжя може бути визнане об'єктом спільної сумісної власності відповідно до статті 62 СК України?

Особисте майно одного з подружжя може бути визнане спільним лише за істотного збільшення його вартості внаслідок спільних витрат або витрат другого з подружжя; саме по собі зростання ринкової чи інфляційної вартості такого майна не змінює його правового режиму

Позивач звернулася до суду з позовом про визнання 77/100 частин домоволодіння спільним сумісним майном подружжя та визнання за нею права власності на 38,5/100 частин цього майна. Позовна заява обґрунтована тим, що за час перебування у зареєстрованому шлюбі з відповідачем він набув на підставі договору дарування 2/5 (або 40/100) частини житлового будинку, що є його особистою приватною власністю. Оскільки вони очікували на народження другої дитини, за спільні кошти та спільною працею подружжя було здійснено масштабне капітальне будівництво, добудовано житлову кімнату, вітальню, санвузол, кухню, ганок та навіс, а також збудовано новий гараж. Згідно з висновками судових експертиз ринкова вартість збудованих приміщень становить понад половину вартості всієї ідеальної частки, яка належить відповідачеві, а добудовані приміщення становлять 37/100 частин усього домоволодіння, у зв'язку з чим загальна ідеальна частка відповідача за рахунок спільної праці та коштів подружжя збільшилася до 77/100 частин. Позивач стверджувала, що вартість особистого майна чоловіка істотно збільшилася за час шлюбу, що є підставою для визнання цього майна спільною сумісною власністю на підставі ст. 62 СК України.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково, з урахуванням висновку судової будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертизи № 54/55-20 та висновку будівельно-технічного дослідження визнав за позивачем право власності на 1/2 частину спірного майна (25/100 частин домоволодіння). Суди виходили з того, що спірне домоволодіння за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових та грошових затрат подружжя, оскільки на місці попередніх невеликих кімнат фактично було зведено нові житлові та побутові приміщення, що значно поліпшило житлові умови сім'ї. При цьому відповідач не надав належних та допустимих доказів на спростування презумпції спільності набутого майна або підтвердження того, що будівництво здійснювалося тільки за особисті кошти його батьків.

ВС погодився з висновками судів з огляду на таке.

За змістом ст. 62 СК України, для визнання особистого майна одного з подружжя спільною сумісною власністю обов'язковим є встановлення двох факторів у сукупності: істотності збільшення вартості та безпосереднього зв'язку такого збільшення зі спільними трудовими чи грошовими внесками.

ВС наголосив, що істотність збільшення вартості має бути такою, за якою первинний об'єкт нерухомості, що належав одному з подружжя на праві особистої приватної власності, фактично розчиняється, нівелюється чи стає малозначним у порівнянні з новим об'єктом, який з'явився внаслідок капітальної перебудови чи добудови. Звичайне удорожчання нерухомості через інфляцію, зміну ринкових цін чи інші об'єктивні процеси не підлягає врахуванню, оскільки не пов'язане з трудовими або фінансовими внесками подружжя. Оскільки суди встановили реальне капітальне переобладнання будинку із добудовою нових житлових площ за рахунок спільної праці та коштів подружжя, що підтверджено експертними висновками, суди дійшли законного та обґрунтованого висновку про визнання за позивачем права власності на 1/2 частину спільно нажитих поліпшень, що становить 25/100 частини домоволодіння.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 червня 2022 року у справі № 206/5629/19 (провадження № 61-598св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104896737>.

6.2. Чи має правовий інтерес у визнанні недійсними подальших договорів відчуження спільного майна один із подружжя, якщо його право на частку в цьому майні вже захищене шляхом стягнення грошової компенсації?

Обрання одним із подружжя способу захисту права на частку у спільному майні шляхом стягнення її грошової компенсації виключає подальше оспорення правочинів щодо відчуження цього майна. Договори купівлі-продажу спільного майна не мають ознак фраздаторності, якщо на момент їх укладення подружжя перебувало у шлюбі, поділ майна не здійснювався, а боргових зобов'язань між ними не існувало.

Позивач звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_4 та ОСОБА_5 про визнання недійсними договорів купівлі-продажу транспортного засобу Ford Transit. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що в період шлюбу із ОСОБА_2 за спільні кошти подружжя було набуто автомобілі Ford Transit та Volkswagen Passat, право власності на які було зареєстроване за чоловіком. 09.11.2020 ОСОБА_2 на підставі договору комісії відчужив Ford Transit на користь ОСОБА_4 без згоди дружини, а та, у свою чергу, 17.08.2021 продала автомобіль ОСОБА_5 (яка тепер є новою дружиною ОСОБА_2). Рішенням суду від 18.01.2022 у справі № 750/483/21 про поділ спільного майна подружжя вказані транспортні засоби визнано об'єктами спільної сумісної власності та стягнуто з ОСОБА_2 на користь позивача грошову компенсацію половини їх вартості (зокрема, 155 447,95 грн

за Ford Transit). Оскільки колишній чоловік стягнену суму не сплатив і судові рішення залишається невиконаним, позивач вважала договори купівлі-продажу автомобіля фіктивними та фrawdаторними правочинами, укладеними з метою уникнення виконання судового рішення.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, мотивуючи тим, що майновий інтерес позивача щодо спільного майна подружжя, відчуженого колишнім чоловіком, був захищений рішенням суду у справі № 750/483/21 про поділ спільного майна подружжя. Позивач знала про оспорювані правочини, але вимогу заявила лише про стягнення грошової компенсації половини вартості майна, а не про визнання договорів недійсними. Суд врахував, що позивач не давала дозволу на продаж автомобіля, а на момент продажу сторони перебували у шлюбі, поділ майна не відбувався, боргових зобов'язань між подружжям не існувало, тому немає ознак фrawdаторності.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зазначив таке.

Вимога про визнання оспорюваного правочину недійсним відповідно до ст. 215 ЦК України може бути заявлена стороною або іншою заінтересованою особою, чії права та інтереси порушено. Власний інтерес заінтересованої особи полягає у поверненні майна у власність конкретної особи для подальшої реалізації її прав. Проте у цій справі майновий інтерес позивача щодо спільного автомобіля вже захищено судовим рішенням про поділ майна подружжя, яким з ОСОБА_2 стягнено компенсацію половини вартості цього транспортного засобу. Позивач знала про відчуження автомобіля під час розгляду справи про поділ майна, але усвідомлено обрала саме грошову компенсацію як спосіб захисту порушеного права, що виключає можливість оспорення правочинів з метою повернення цього майна у спільну сумісну власність.

Колегія суддів також погодилася, що оспорювані договори не мають ознак фrawdаторності. Будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього обов'язку з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого він стає неплатоспроможним, може бути визнаний недійсним як фrawdаторний на підставі загальних засад добросовісності та заборони зловживання правом (ст. ст. 3, 13 ЦК України). Проте на момент продажу автомобіля першому покупцю сторони перебували в зареєстрованому шлюбі, судові рішення про розірвання шлюбу ще не було ухвалене, поділ майна не відбувався, і будь-яких боргових зобов'язань ОСОБА_2 перед дружиною не існувало. Таким чином, відчуження майна не було спрямоване на ухилення від виконання обов'язку чи судового рішення, оскільки самого зобов'язання ще не виникло, що виключає застосування доктрини фrawdаторності до цих правовідносин.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 листопада 2025 року у справі № 736/1509/24 (провадження № 61-10548св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132164244>.

6.3. Чи є відчуження одним із подружжя спільного майна близькому родичу за істотно заниженою ціною без згоди другого з подружжя підставою для визнання правочину недійсним?

Відчуження одним із подружжя цінного спільного майна близькому родичу за істотно заниженою ціною без згоди другого з подружжя свідчить про недобросовісність набувача та є підставою для визнання правочину недійсним і скасування державної реєстрації майна. Визнання правочину недійсним є ефективним способом захисту, оскільки забезпечує повернення майна у спільну сумісну власність подружжя.

Позивач звернувся до суду з позовом до колишньої дружини та доньки про визнання недійсним договору купівлі-продажу транспортного засобу MERCEDES-BENZ модель GLE 300D, 2019 року випуску, та скасування його державної реєстрації. Позовна заява мотивована тим, що за час перебування в шлюбі з ОСОБА_2 (zareєстровано у 1995 році та розірвано в липні 2021 року) за спільні кошти було придбано спірний автомобіль. Проте 29.05.2021 (напередодні офіційного розірвання шлюбу) ОСОБА_2 без згоди чоловіка уклала договір комісії з ТОВ «ЗАПОРІЖЖЯ ДРАЙВ КОМПАНІ», за яким автомобіль було відчужено на користь їхньої доньки ОСОБА_3 за 9 208,00 грн. Водночас реальна ринкова вартість автомобіля станом на липень 2021 року становила 1 607 104,00 грн (що еквівалентно 69 411,00 дол. США). Позивач стверджував, що оспорюваний договір купівлі-продажу є недійсним, оскільки при його укладенні було грубо порушено право спільної сумісної власності подружжя та норми ч. 1 ст. 203 ЦК України.

Суд першої інстанції позов задовольнив, мотивуючи своє рішення тим, що майно є спільною сумісною власністю подружжя, а позивач письмової згоди на укладення договору купівлі-продажу автомобіля не надавав, тому суд вважав, що правочин укладено з порушенням статей 60, 61, 63 СК України, статей 203, 215 ЦК України.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив з тих підстав, що заявлений позивачем спосіб захисту порушеного права не є повним і не забезпечить досягнення правової мети вимог про застосування наслідків недійсності правочину.

ВС не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, скасував його рішення та залишив у силі рішення суду першої інстанції, зазначивши, що правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним зі співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого співвласника в разі відсутності у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень (ч. 4 ст. 369 ЦК України).

Укладення одним з подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і що той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Оскільки спірний автомобіль набутий під час шлюбу і є спільною сумісною власністю, а позивач не надавав згоди на його відчуження, автомобіль придбала донька сторін, яка достеменно знала про належність спірного транспортного засобу батькам і про продаж його матір'ю без згоди батька за заниженою ціною, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про наявність правових підстав для визнання договору купівлі-продажу недійсним та скасування державної реєстрації.

ВС роз'яснив, що визнання договору відчуження недійсним та скасування державної реєстрації майна за покупцем є самотійним і цілком ефективним способом захисту права власності, оскільки його прямим наслідком є повернення автомобіля у спільну сумісну власність колишнього подружжя. Це дозволяє у подальшому здійснити його поділ у загальному судовому чи позасудовому порядку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 січня 2025 року у справі № 317/2624/21 (провадження № 61-2981св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124936850>.

6.4. Чи вважається зловживанням правами ініціювання розгляду справи третейським судом з метою ускладнення або унеможливлення поділу спільного майна?

Ініціювання пов'язаними або афілійованими особами третейського розгляду з метою штучного створення боргових зобов'язань та виведення спільного майна подружжя з поділу є зловживанням правами. Рішення третейського суду, яке порушує майнові права другого з подружжя, який не брав участі у третейському розгляді, підлягає скасуванню.

Заявник звернулася до суду із заявою про скасування рішення третейського суду у справі № 31-2401/23 про стягнення заборгованості за договором позики.

Звертаючись до апеляційного суду як суду першої інстанції із заявою про скасування рішення третейського суду у справі № 31-2401/23, заявник зазначала, що вказаним рішенням порушено її права та інтереси, оскільки під час здійснення виконавчих дій щодо виконання рішення третейського суду

боржник у порядку, визначеному ч. 8 ст. 26 ЗУ «Про виконавче провадження», в рахунок погашення заборгованості передав стягувачу майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя.

Суд заяву залишив без задоволення, мотивуючи це рішення тим, що оскарженим рішенням третейського суду у справі № 31-2401/23 вирішено питання про права та обов'язки заявниці, оскільки вказаним рішенням на неї не покладено виконання зобов'язань за договором позики, а питання про належність коштів, за які придбано спільне майно подружжя, підлягає з'ясуванню судом при вирішенні спору про поділ майна подружжя.

ВС апеляційну скаргу заявника задовольнив, ухвалу апеляційного суду скасував, ухвалив нове рішення, яким заяву задовольнив, рішення третейського суду скасував з огляду на таке.

Засада добросовісності (п. 6 ст. 3 ЦК України) є фундаментальним стандартом чесної та відкритої поведінки з повагою до інтересів інших осіб, який діє у всіх сферах цивільних відносин. Відповідно до ст. 13 ЦК України не допускаються дії осіб, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, або зловживання правом в інших формах. Використання приватно-правового інструментарію (зокрема, штучне ініціювання третейського розгляду) всупереч його справжньому призначенню не для захисту порушених прав, а для ускладнення поділу майна подружжя, утворення фіктивного пасиву боргових зобов'язань чи виведення спільного майна є неприпустимим. Враховуючи, що позовна заява до третейського суду була подана сестрою відразу після початку процесу розірвання шлюбу, а відповідач (чоловік) миттєво визнав позов за боргом зі впливом позовної давності понад 6 років та оперативно передав сестрі майнові права на квартири, що підлягають поділу, ВС дійшов висновку про очевидну недобросовісність та зловживання правами учасниками третейського розгляду. Оскільки реалізація цього рішення призвела до реального відчуження спільного майна подружжя на користь сестри, оскаржуване рішення безпосередньо порушує майнові права та інтереси колишньої дружини, що є безумовною підставою для його скасування згідно з п. 5 ч. 2 ст. 458 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 червня 2024 року у справі № 31-2401/23 (провадження № 61-4382ав24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119594120>.

6.5. Чи має потерпілий право оскаржити рішення про затвердження мирової угоди подружжя щодо поділу спільного майна, якщо її укладення спрямоване на ухилення боржника від виконання зобов'язань?

Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися для ухилення від виконання зобов'язань перед кредиторами чи потерпілими. Затвердження мирової угоди, укладеної з метою виведення майна боржника, порушує майнові права потерпілого та надає йому право на апеляційне оскарження відповідного судового рішення

Позивач звернулась до суду з позовом про поділ спільного майна подружжя. На обґрунтування заявлених вимог зазначала, що під час перебування з відповідачем у шлюбі, який розірвано рішенням суду у 2014 році, вони за спільні кошти придбали нерухоме майно – гараж, земельні ділянки, а також спільно збудували житловий будинок, право власності на який зареєстроване за відповідачем. Після розірвання шлюбу вони з відповідачем не можуть дійти згоди щодо поділу спільного майна.

Суд першої інстанції затвердив мирову угоду, поділив нерухоме майно між колишнім подружжям, провадження у справі закryw.

До суду з апеляційною скаргою поданою на ухвалу місцевого суду, звернулась особа, яка не була учасником справи. Скаржник вказував на те, що відповідач у справі є підозрюваним у скоєнні злочину, передбаченого п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України, перебуває в СІЗО м. Ізмаїл. Скаржник визнаний потерпілим у кримінальному провадженні.

Апеляційний суд закryw провадження у справі з тих підстав, що особа, яка подала апеляційну скаргу, є потерпілим у кримінальній справі та звернулася до органу досудового розслідування з цивільним позовом про відшкодування моральної шкоди до відповідача у цій справі, який був підозрюваним у вбивстві його батьків. Оскільки кримінальну справу ще не розглянуто, діє презумпція невинуватості, а винуватість може бути встановлена лише вироком суду. Апеляційний суд не встановив, що рішення у цій справі впливає на права чи обов'язки скаржника, тому підстав для його залучення до участі у справі не було.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, ухвалу скасував, справу передав до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Згідно зі ст. 3 та ст. 13 ЦК України дії учасників цивільного обороту мають відповідати стандартам добросовісності, чесності, поваги до інтересів інших осіб, а зловживання матеріальними чи процесуальними правами у формі наміру завдати шкоди третім особам є неприпустимим. Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися для уникнення виконання боржником своїх зобов'язань перед кредиторами або потерпілими від злочину, оскільки реалізація права на поділ майна чи укладення мирової угоди не повинна здійснюватися на шкоду іншим учасникам правовідносин. Суд підкреслив,

що шлюб між подружжям було розірвано ще у 2014 році, проте колишня дружина не ініціювала поділ майна протягом шести років, звернувшись до суду лише у 2020 році – безпосередньо після повідомлення чоловіку про підозру у вчиненні особливо тяжкого злочину та обрання йому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Укладена в таких умовах мирова угода з відступом від рівності часток призвела до суттєвого погіршення майнового стану відповідача (підозрюваного), що прямо перешкоджає можливості реального виконання майбутнього судового рішення про відшкодування шкоди та очевидно порушує майнові права й інтереси ОСОБА_3, який має безумовне право на апеляційне оскарження ухвали про затвердження цієї угоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2022 року у справі № 495/4522/20 (провадження № 61-813св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104308946>.

7. Застосування позовної давності в майнових спорах подружжя

7.1. Чи перешкоджає поділу спільної сумісної власності подружжя перебування квартири в іпотеці банку та наявність судового рішення про звернення стягнення на неї і з якого моменту обчислюється перебіг позовної давності у спорах про поділ майна розлученого подружжя?

Перебування спірного нерухомого майна в іпотеці банку, а також наявність судового рішення про звернення стягнення на нього в рахунок погашення кредитного боргу не перешкоджають поділу цього майна між подружжям у судовому порядку. Перебіг позовної давності для вимог про поділ майна, заявлених після розірвання шлюбу (частина друга статті 72 СК України), обчислюється не з моменту розірвання шлюбу чи набрання чинності відповідним рішенням суду, а від дня, коли один із колишнього подружжя дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності, тобто з моменту виникнення спору між ними

Позивач (чоловік) у січні 2020 року звернувся до суду з позовом до відповідача (колишньої дружини) про поділ спільного сумісного майна подружжя та визнання за ним права власності на 1/2 частку квартири. Позов обґрунтував тим, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі з 27.02.1998 до 15.04.2009, під час якого за спільні кошти придбали трикімнатну квартиру, право власності на яку було зареєстроване за відповідачем. Після розірвання шлюбу сторони продовжували проживати разом однією сім'єю, вести спільне господарство та виховувати дітей до вересня 2017 року, коли між ними виник спір щодо користування квартирою та проживання у ній, а відповідач почала чинити йому перешкоди у доступі до житла та заперечувати його право на майно.

Відповідач заперечувала проти позову, посиляючись на те, що у 2008 року під час шлюбу вона в інтересах сім'ї уклала кредитний договір на суму

75 000,00 дол. США під іпотеку спірної квартири. Станом на січень 2021 року борг за кредитом становив 99 023,05 дол. США, а його погашення вона здійснює самостійно. Крім того, за її заявою рішенням суду від 24.10.2013 у рахунок погашення кредиту було звернено стягнення на спірну квартиру шляхом її продажу на прилюдних торгах у виконавчому провадженні, і державний виконавець наклав на неї арешт. Також вона просила застосувати наслідки пропуску позивачем позовної давності, вважаючи, що трирічний строк розпочався з моменту офіційного розірвання шлюбу у 2009 році.

Суд першої інстанції позов задовольнив, мотивуючи своє рішення тим, що спірна квартира є спільною сумісною власністю, оскільки вона набута за час перебування сторін у шлюбі, а тому підлягає поділу в рівних частках. Презумпцію спільності майна подружжя відповідач не спростував.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив, оскільки на час звернення позивача до суду з цим позовом на виконанні у приватного виконавця перебувало виконавче провадження № 58322237 з примусового виконання виконавчого листа щодо звернення стягнення на спірну квартиру в рахунок погашення боргу за кредитним договором.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, рішення суду першої інстанції залишив у силі та зазначив, що в разі вибуття заставного майна з власності іпотекодавця законодавством встановлено механізм захисту прав іпотекодержателя шляхом перенесення всіх прав та обов'язків іпотекодавця на особу, до якої перейшло право власності.

Отже, іпотека залишається дійсною незалежно від зміни власника майна. Тобто, якщо в іпотеку передано майно, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя і на момент такого передання зареєстровано на праві власності за одним із подружжя, то наступний поділ цього майна з визначенням часток кожного із подружжя, не припиняє іпотеку. Такий висновок узгоджується з нормами ст. 17 ЗУ «Про іпотеку», в якій визначено підстави припинення іпотеки.

Разом з тим ВС звернув увагу, що ЗУ «Про іпотеку» не передбачено таких підстав для припинення іпотеки, як визначення часток подружжя у спільному сумісному майні, тому поділ майна подружжя у такий спосіб не припиняє іпотеку й, відповідно, не порушує прав іпотекодержателя.

Нормами ЗУ «Про іпотеку» не заборонено володіти та користуватися переданим в іпотеку майном. У свою чергу поділ спільного майна між подружжям, в тому числі іпотечного майна, не вважається розпорядженням ним, оскільки в момент його передання в іпотеку воно вже належало подружжю на праві спільної сумісної власності в силу закону.

Висновки апеляційного суду про те, що рішенням суду першої інстанції порушено права банку, є безпідставними, оскільки після визнання за позивачем права власності на 1/2 частку спірної квартири іпотека не припинилася, позивач набув

статусу іпотекодавця і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 січня 2023 року у справі № 359/441/20 (провадження № 61-6735св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108849170>.

7.2. З якого моменту обчислюється позовна давність за вимогами про визнання договору дарування спільного майна удаваним та чи зупиняє перебіг позовної давності перебування сторін у шлюбі?

Перебіг позовної давності для вимог про визнання договору дарування спільного майна удаваним та визнання укладеним договором купівлі-продажу розпочинається з дати вчинення оспорюваного правочину, а не з моменту розірвання шлюбу чи виявлення тексту договору. Сама по собі обставина перебування сторін у шлюбі не зупиняє перебіг позовної давності для оскарження правочинів, укладених одним із подружжя з третіми особами, а позивач, який заявляє про удаваність договору, зобов'язаний довести об'єктивну неможливість дізнатися про справжній характер правочину протягом загального трирічного строку

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання правочину удаваним, визнання договору купівлі-продажу укладеним та визнання права власності.

Як на обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що він з 2005 року перебуває у зареєстрованому шлюбі з відповідачем. У вересні 2010 року подружжя за спільні кошти придбали 1/2 частини житлового будинку, право власності на який зареєстроване за дружиною. У лютому 2022 року йому стало відомо, що насправді у вересні 2010 року був оформлений не договір купівлі-продажу частини будинку, а договір дарування 1/2 частини житлового будинку. Доказом того, що між його дружиною і дарувальником відбувся саме договір купівлі-продажу, є розписка.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що позовні вимоги обґрунтовані, однак позивач пропустив позовну давність, доказів того, що протягом 12 років він не знав і не міг дізнатися про вид правочину, укладеного його дружиною щодо спірного майна, не надав.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив, зазначивши, що суд першої інстанції не з'ясував належним чином фактичних обставин справи щодо заявлених вимог стосовно того, що майно є спільною власністю подружжя, та не звернув уваги на те, що позовна давність не може бути пропущена, оскільки позов подано до розірвання шлюбу.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, рішення суду першої інстанції залишив у силі з огляду на таке.

Відповідно до статей 256, 257 ЦК України загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки, а її перебіг починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права. Суд роз'яснив, що норма ч. 1 ст. 261 ЦК України містить презумпцію обізнаності особи про стан своїх суб'єктивних прав, тому обов'язок доведення поважності причин пропуску строку покладається на позивача.

ВС наголосив, що вимоги про визнання права власності у порядку поділу майна подружжя в цій справі безпосередньо залежать від результату вирішення вимог про визнання договору дарування удаваним і визнання договору купівлі-продажу укладеним. Перебіг позовної давності для оскарження правочину та визнання його удаваним розпочався з дати його вчинення (24.09.2010), а не з моменту виявлення позивачем примірника договору чи припинення шлюбних відносин. Помилковим є висновок апеляційного суду про те, що позовна давність не може бути пропущена через звернення до суду до розірвання шлюбу, оскільки це правило стосується тільки вимог про поділ спільного майна подружжя за наявності безперешкодного користування ним і не поширюється на вимоги про оспорення правочинів, укладених з третіми особами. Оскільки позивач не надав належних доказів того, що протягом 12 років він об'єктивно не міг дізнатися про вид правочину, укладеного його дружиною, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні позову через вплив позовної давності, що є самостійною підставою для відмови.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 квітня 2025 року у справі № 332/534/22 (провадження № 61-14827св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126769209>.

8. Застосування норм процесуального права

8.1. Чи припиняє визначення часток подружжя у праві власності на іпотечне майно іпотеку та який процесуальний статус має іпотекодержатель у такому спорі?

Визначення часток подружжя у праві спільної власності на іпотечне майно не припиняє іпотеки та не порушує прав іпотекодержателя. Іпотекодержатель не є співвідповідачем у такому спорі, але може бути залучений як третя особа. Подружжя, яке не було стороною іпотечного договору, але надало згоду на його укладення, у разі визнання за ним частки у праві власності стає співіпотекодавцем.

Позивач звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2, за участю третьої особи – АТ «Райффайзен Банк Аваль», про поділ спільного сумісного майна подружжя. Позовна заява мотивована тим, що за час шлюбу за спільні кошти було придбано житловий будинок та земельну ділянку, які оформлені на чоловіка. Оскільки добровільно поділити майно сторони не можуть, позивач

просила визнати за нею право власності на 1/2 частину будинку та земельної ділянки.

Заочним рішенням суду першої інстанції від 04.11.2015 позов задоволено.

У березні 2019 року ОСОБА_2 оскаржив це рішення в апеляційному порядку, вказавши на неналежне повідомлення про розгляд справи.

Апеляційний суд ухвалою від 11.06.2020 залучив до участі у справі як третю особу АТ «Райффайзен Банк Аваль».

Постановою апеляційного суду від 11.05.2021 заочне рішення скасовано та ухвалено нове рішення про задоволення позову позивача.

Не погоджуючись із цим рішенням, ОСОБА_3 (як новий іпотекодержатель на підставі договорів відступлення права вимоги від 24.10.2018) подала касаційну скаргу, стверджуючи, що судові рішення порушує її права, оскільки майно, що є предметом спору, перебуває під іпотечною заборорою. Заявник вказувала, що поділ іпотечного майна без згоди кредитора та без розподілу боргових зобов'язань є неможливим, а також що її не було залучено до участі у справі.

Колегія суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду передала справу на розгляд ВП у складі ОП КЦС для вирішення питання про обов'язковість участі іпотекодержателя в таких спорах та усунення суперечностей у судовій практиці

ВС у складі ОП КЦС касаційну скаргу залишив без задоволення, а постанову апеляційного суду – без змін, з огляду на таке.

У справі за позовом одного з подружжя до іншого з подружжя про визнання права на частку в праві спільної власності на майно, яке перебуває в іпотеці, матеріально-правову і процесуальну заінтересованість у результаті справи мають лише сторони цієї справи. Іпотекодержатель залежно від конкретних обставин справи може мати процесуальний інтерес до участі у справі про поділ майна подружжя, який може бути реалізований через його залучення до участі у справі як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору (статті 52, 53 ЦПК України). Такими обставинами є, зокрема: існування матеріально-правового зв'язку зі стороною, на боці якої виступає третя особа, за обов'язкової відсутності спору про право з протилежною стороною у справі; можливість виникнення у майбутньому у третьої особи права на позов або пред'явлення до неї позовних вимог зі сторони позивача чи відповідача. Суд залучає іпотекодержателя у справі за позовом одного з подружжя до іншого з подружжя про визнання права на частку в праві спільної власності на майно, яке перебуває в іпотеці, до участі у справі як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, за умови, якщо з урахуванням конкретних обставин справи встановить, що рішення суду може вплинути на права та обов'язки іпотекодержателя.

У разі задоволення позову одного з подружжя про визнання права на частку в праві спільної власності на майно, яке перебуває в іпотеці, інший з подружжя, який не був стороною договору іпотеки, а надав лише згоду на вчинення договору іпотеки іншим з подружжя, стає співіпотекодавцем. Рішення суду про визнання права на частку в праві спільної власності на майно, яке перебуває в іпотеці, є підставою для внесення до державного реєстру запису про те, що така особа є співіпотекодавцем.

Детальніше з текстом постанови ВС у складі ОП КЦС від 03 липня 2023 року у справі № 523/8641/15 (провадження № 61-9085сво21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112058226>.

8.2. Чи закриває суд провадження у справі в разі затвердження сторонами мирової угоди щодо поділу майна подружжя?

Заяви про відмову від позову чи мирової угоди сторін у справі про поділ майна подружжя мають відповідати нормам статей 206 і 207 ЦПК України, у такому разі суд постановляє ухвалу про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін, якою одночасно закриває провадження у справі.

Позивач звернулась до суду з позовом про розірвання шлюбу та поділ майна подружжя. На обґрунтування заявлених вимог зазначала, що 25.07.2014 між нею і відповідачем укладено шлюб, однак подружні відносини між сторонами припинені, спільного господарства не ведуть. За час шлюбу подружжя придбало майно, яке є спільною сумісною власністю та підлягає поділу. Позивач зазначала, що спірна квартира є її особистою приватною власністю, яка поділу не підлягає, оскільки придбана за кошти від продажу належної їй особисто до шлюбу іншої квартири з укладенням договорів продажу однієї квартири та купівлі іншої в один день.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково, розірвав шлюб, укладений між сторонами у справі, здійснив поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Під час перегляду справи в суді касаційної інстанції сторони подали заяву про укладення мирової угоди.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій в частині вирішення позовних вимог про розірвання шлюбу, рішення в цій частині залишив без змін. Спільну заяву сторін про затвердження мирової угоди щодо поділу майна подружжя задовольнив частково, затвердив мирову угоду, укладену між сторонами, у наведеній в резолютивній частині постанови редакції. Рішення судів у частині позовних вимог про поділ майна подружжя визнав нечинними, провадження в частині позовних вимог про поділ майна подружжя закryw, зазначивши таке.

Розірвання шлюбу між подружжям, яке має дітей, здійснюється в імперативному порядку виключно судом на підставі оцінки неможливості

подальшого спільного життя (статті 105, 110, 112 СК України). Умови мирової угоди про розірвання шлюбу є невиконуваними та суперечать закону, що є підставою для відмови в її затвердженні у цій частині (п. 1 ч. 5 ст. 207 ЦПК України).

Реалізуючи принцип диспозитивності, сторони мають право укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу, зокрема в суді касаційної інстанції (ст. 408 ЦПК України). Оскільки умови мирової угоди щодо поділу майна відповідають вимогам закону та не порушують прав третіх осіб, ВС затвердив її в цій частині.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 липня 2023 року у справі № 523/1545/22 (провадження № 61-1300св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112484421>.

8.3. Чи може один із колишнього подружжя після смерті іншого вимагати визнання права власності на свою 1/2 частку спільного майна від спадкоємця за заповітом до закінчення строку на прийняття спадщини?

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності подружжя на набуте під час шлюбу майно. Після смерті одного з подружжя інший має право з моменту відкриття спадщини вимагати визнання права власності на свою 1/2 частку спільного майна від спадкоємця за заповітом, не очікуючи спливу строку на прийняття спадщини. Позовна давність обчислюється з дня, коли особа дізналася про порушення свого права

Позивач звернулася до суду з позовом про визнання за нею права власності на 1/2 частину квартири як на спільне майно подружжя та припинення права спільної сумісної власності. На обґрунтування позовних вимог зазначала, що спірна квартира була придбана спільно з чоловіком під час перебування у шлюбі за спільні кошти, поділ майна за життя чоловіка не проводився, а після його смерті з'ясувалося, що він заповів квартиру новій дружині.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив, посиляючись на те, що спірна квартира придбана позивачем та її колишнім чоловіком під час шлюбу за спільні кошти, тому є їх спільною сумісною власністю та підлягала поділу.

Також суди дійшли висновку, що позивач не пропустила позовної давності, оскільки про порушення свого права дізналася лише після відкриття спадщини у травні 2020 року та звернулася до суду в межах цього строку.

ВС погодився із висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Майно, набуте за час шлюбу, належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Розірвання шлюбу не змінює правового режиму цього майна. Тягар доказування обставин для спростування презумпції покладається на сторону, яка її оспорує. Відповідач не надала належних доказів того, що квартира купувалася за особисті кошти спадкодавця, який мав право

заповідати лише свою частку у праві спільної сумісної власності. Розпорядження всією квартирою у заповіті порушує право колишньої дружини на належну їй 1/2 частину.

Позов обґрунтовано пред'явлено виключно до ОСОБА_2 як єдиного спадкоємця за заповітом щодо спірної квартири. Незалучення інших спадкоємців за законом (зокрема доньки померлого) не є підставою для скасування судових рішень, оскільки їхні спадкові права щодо іншого майна цим спором не зачіпаються.

ВС зазначив, що позивач не пропустила позовну давність на звернення до суду із цим позовом, оскільки про порушення своїх прав вона дізналася після відкриття спадщини внаслідок смерті її колишнього чоловіка, прийняття спадщини та вчинення її колишнім чоловіком заповіту, тобто з травня 2020 року, з позовом до суду позивач звернулася також у травні 2020 року.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 грудня 2024 року у справі № 726/679/20 (провадження № 61-4782св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124331343>.

8.4. До юрисдикції якого суду належать спори про оспорення акта та постанови виконавця щодо передання майна стягувачу в рахунок погашення боргу та який спосіб захисту має обрати співвласник-неборжник у разі передання виконавцем неподільного спільного майна стягувачу без урахування його права на частку?

Спори про оспорення акта й постанови виконавця щодо передання майна стягувачу в рахунок погашення боргу є спорами про цивільне право та належать до цивільної юрисдикції. У разі звернення стягнення на рухому неподільну річ, що перебуває у спільній частковій власності, без повідомлення виконавця чи стягувача про права інших співвласників належним способом захисту прав співвласника-неборжника є отримання компенсації від недобросовісного співвласника-боржника

Позивач звернулась до суду із позовом про визнання дій протиправними та скасування постанов і актів про передання майна стягувачу в рахунок погашення боргу. На обґрунтування заявлених вимог зазначала, що з 1991 року перебуває у зареєстрованому шлюбі з відповідачем, за час шлюбу вони набули у власність автомобіль марки Mitsubishi Pajero Wagon та автомобіль марки Hyundai Tucson, які були зареєстровані за чоловіком.

У 2018 році суд першої інстанції позов про поділ майна подружжя задовольнив, визнав за кожним з подружжя право власності на 1/2 частки кожного автомобіля.

За виконавчим листом, виданим районним судом, з чоловіка позивача (боржник) на користь стягувача стягнуто заборгованість у загальному розмірі 706 599,00 дол. США.

У зв'язку з відсутністю цінової пропозиції торги з примусової реалізації автомобілів не відбулись, унаслідок чого стягувачу запропоновано вирішити питання про залишення нереалізованого майна за собою.

Про передання майна стягувачу в рахунок погашення боргу приватний виконавець склав відповідні акти, які є предметом оскарження у цій справі.

Позивач не повідомляла виконавця чи стягувача про те, що спірні автомобілі є спільною частковою власністю подружжя.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково, визнав незаконними і скасував постанови та акти приватного виконавця про передання майна стягувачу в рахунок погашення боргу, згідно з якими стягувачу в рахунок погашення заборгованості передано транспортні засоби.

ВС у складі ОП КЦС не погодився з висновками судів попередніх інстанцій в частині задоволених позовних вимог, рішення в цій частині скасував та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив, висловивши такі висновки про застосування норм права.

Вимоги про оспорення акта та постанови про передачу майна стягувачу у рахунок погашення боргу є спором про право цивільне, пов'язані, зокрема, з належністю майна особі, незалежно від того, хто оспорує такі акти та постанови (боржник чи інша заінтересована особа). Вирішення таких спорів здійснює суд цивільної юрисдикції.

Критерієм віднесення речей до рухомих визначається можливість їх вільного переміщення у просторі. Автомобіль є рухомою річчю. За критерієм подільності автомобіль є неподільною річчю, тобто такою, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення.

Законодавець в ЦК України, як в основному регуляторі приватних відносин передбачив у ч. 2 ст. 366 ЦК України механізм звернення стягнення на частку в праві спільної часткової власності на неподільну річ. Очевидно, що такий механізм може бути реалізований у тому разі, якщо боржник у виконавчому провадженні (співвласник рухомої неподільної речі), з урахуванням вимог доброї совісті, повідомив виконавця та/або кредитора (стягувача) про наявність правового режиму спільної часткової власності на рухому неподільну річ.

У разі якщо боржник не повідомив виконавця та/або кредитора (стягувача) про правовий режим спільної часткової власності на рухому неподільну річ і відбулося звернення стягнення на рухому неподільну річ

(продаж на торгах, передача стягувачу), то права та інтереси іншого співвласника (-ів), який (які) не є боржником (-ами), у спільній частковій власності на рухому неподільну річ мають захищатися шляхом виплати компенсації від недобросовісного співвласника, який не повідомив виконавця та/або кредитора (стягувача) про наявність правового режиму спільної часткової власності на рухому неподільну річ.

Детальніше з текстом постанови ВС у складі ОП КЦС від 11 грудня 2023 року у справі № 463/13099/21 (провадження № 61-11609сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115750121>.

8.5. До якої юрисдикції належить спір про оспорення акта приймання-передачі спільної земельної ділянки до статутного капіталу товариства?

Спір про визнання недійсним акта приймання-передачі земельної ділянки, що є спільною сумісною власністю подружжя, до статутного капіталу товариства належить до цивільної юрисдикції, якщо його предметом є захист права власності одного з подружжя. Такий акт є правочином щодо розпорядження майном і може бути оспорений співвласником, згода якого на його вчинення не надавалася

Позивач звернулась до суду з позовом про визнання недійсним акта приймання-передачі майна до статутного капіталу, повернення земельної ділянки у спільну сумісну власність.

Обґрунтовуючи позовні вимоги позивач, посилялася на те, що в період перебування у зареєстрованому шлюбі з відповідачем вони як подружжя за сімейні кошти придбали земельну ділянку, право власності на яку зареєстроване за чоловіком. Відповідач без дозволу позивача розпорядився спільною земельною ділянкою шляхом внесення її до статутного капіталу ТОВ «ДЮШЕНЕЯ». Позивач стверджувала, що ТОВ «ДЮШЕНЕЯ», в особі вищого органу управління, було обізнане про неправомірність набуття права власності на земельну ділянку з порушенням права спільної сумісної власності позивача.

Суд першої інстанції позов задовольнив, визнав недійсним акт приймання-передачі нерухомого майна до статутного капіталу товариства, зобов'язав повернути земельну ділянку у спільну сумісну власність позивача та відповідача, мотивуючи своє рішення тим, що спір у цій справі не є спором про оскарження правочину щодо відчуження частки у статутному капіталі товариства, а фактично є спором між подружжям про право власності на спільне майно, який належить розглядати за правилами цивільного судочинства.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, провадження у справі закрити, роз'яснив позивачу, що розгляд цієї справи віднесений до юрисдикції господарського суду, а посилання позивача

на невідповідність акта приймання-передачі нерухомого майна до статутного капіталу ТОВ «ДЮШЕНЕЯ» нормам статей 60, 61, 63, 65 СК України саме по собі не свідчить про його укладення в сімейних правовідносинах.

ВС не погодився з висновком апеляційного суду, рішення скасував, справу направив до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Акт приймання-передачі майна до статутного капіталу є правочином, який підтверджує волевиявлення сторін, має юридичні наслідки – набуття та припинення права власності на нерухоме майно, що відповідає нормам ст. 202 ЦК України.

За змістом ч. 1 ст. 65 СК України, при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Враховуючи, що позивач звернулася до суду за захистом порушеного, на її думку, права власності на частку в спільному майні подружжя, тобто спір виник із сімейних правовідносин, такий спір відповідно до ст. 19 ЦПК України підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

При цьому спір у цій справі не пов'язаний з розпорядженням часткою в статутному капіталі юридичної особи, оскільки спірне нерухоме майно до моменту його відчуження не було об'єктом корпоративних прав, тому висновок апеляційного суду про віднесення розгляду цієї справи до правил господарської юрисдикції є помилковим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 серпня 2025 року у справі № 601/1945/23 (провадження № 61-12040св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129582404>

9. Особливості виконання судових рішень у спорах щодо майна подружжя

9.1. Чи можлива заміна боржника у виконавчому провадженні після поділу іпотечного майна між подружжям?

Перехід 1/2 частки в праві власності на іпотечне майно до другого з подружжя після ухвалення рішення про звернення стягнення зумовлює перехід до нього прав та обов'язків іпотекодавця та допускає заміну сторони у виконавчому провадженні

Приватний виконавець виконавчого округу Київської області звернувся до суду із заявою про заміну у виконавчому провадженні сторони (боржника) з виконання рішення суду.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, задовольнив заяву приватного виконавця про заміну сторони у виконавчому провадженні (боржника), мотивуючи своє рішення тим, що магазин і земельну ділянку,

на які в судовому порядку звернено стягнення через невиконання умов договорів кредиту й іпотеки, суд згодом поділив між боржником і його дружиною як майно подружжя, по 1/2 його частині за кожним. При поділі майна до дружини разом із правом власності на частину предмета іпотеки перейшли всі права і обов'язки іпотекодавця.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на те, що процесуальний закон і закон, який регулює підстави, порядок та спосіб виконання судових рішень, не обмежують можливість заміни сторони виконавчого провадження залежно від загальних умов та порядку (стадій) здійснення виконавчого провадження, наприклад у зв'язку з ухваленням державним виконавцем рішення про початок примусового виконання рішення суду на підставі виконавчого документа.

У ст. 23 ЗУ «Про іпотеку» передбачено, що в разі переходу права власності на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою.

Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права й несе всі його обов'язки за іпотечним договором в обсязі та на умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Особливістю справи, що переглядалася, є те, що первісний боржник не вибуває з виконавчого провадження повністю, тому правонаступництво ґрунтується на частковій зміні суб'єктного складу учасників зобов'язання, коли попередній боржник існує одночасно з новим, але наслідками ухвалення рішення суду про визнання за відповідачем права власності на 1/2 частку у майні, що перебуває в іпотеці, є застосування інституту правонаступництва як базового цивілістичного інституту з відповідними правовими наслідками та особливостями виконавчого провадження, передбаченими ЗУ «Про виконавче провадження».

Відсутність у законодавстві України норми, яка прямо визначає правові наслідки поділу спільного сумісного майна подружжя для цілей матеріального іпотечного правовідношення та, відповідно, процесуального правовідношення, не має створювати перешкоди для захисту інтересів добросовісного кредитора / іпотекодержателя.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 травня 2021 року у справі № 381/979/15-ц (провадження № 61-16117св20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97285796>.

9.2. Чи має виконавець право оскаржити рішення про поділ спільного майна подружжя, якщо такий поділ перешкоджає зверненню стягнення на майно боржника?

Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися для ухилення від виконання судового рішення про стягнення боргу. Судове рішення про поділ майна, спрямоване на унеможливлення звернення стягнення на майно боржника, безпосередньо впливає на права кредитора, а тому може бути оскаржене виконавцем в апеляційному порядку.

Позивач звернулася до суду з позовною заявою про поділ спільного майна подружжя.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Апеляційний суд закрити провадження у справі за апеляційною скаргою приватного виконавця, посилаючись на те, що спірні правовідносини виникли між подружжям, вимоги до приватного виконавця не заявлялися. Таким чином, права на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції в цій справі у приватного виконавця не було.

ВС не погодився з висновком апеляційного суду, ухвалу скасував, справу передав для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Відповідно до статей 3 та 13 ЦК України дії учасників цивільного обороту мають відповідати стандартам добросовісності, чесності та поваги до інтересів третіх осіб, а зловживання матеріальними та процесуальними правами з метою заподіяння шкоди іншим особам є неприпустимим. Приватно-правовий інструментарій, зокрема поділ майна подружжя, не повинен використовуватися для уникнення чи унеможливлення виконання судового рішення про стягнення боргу. Якщо поділ майна подружжя спрямований на недопущення звернення стягнення на майно боржника, судове рішення безпосередньо стосується майнових прав та інтересів кредитора (стягувача), на користь якого ухвалено рішення про стягнення боргу.

ВС наголосив, що відповідно до Конституції України та ст. 18 ЗУ «Про виконавче провадження» виконавець зобов'язаний вживати всіх передбачених законом заходів щодо неупередженого, ефективного, своєчасного та повного виконання судових рішень. Обов'язок ініціювання подальших судових процесів з метою виконання попереднього рішення покладено саме на компетентні органи, уповноважені державою на забезпечення примусового виконання, а не на самого кредитора. Повноваження виконавця на звернення з позовом або апеляційною скаргою є процесуальним повноваженням діяти в інтересах інших осіб (стягувача) для усунення перешкод у виконанні рішення. Закриваючи апеляційне провадження, апеляційний суд помилково оцінював вплив судового рішення на права та інтереси самого приватного виконавця як фізичної особи чи посадовця, а не на права та інтереси стягувача (кредитора) у виконавчому

провадженні, в інтересах якого виконавець і звернувся з апеляційною скаргою на судове рішення, що унеможливило звернення стягнення на майно боржника.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2023 року у справі № 509/84/14-ц (провадження № 61-10946св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110814031>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо цивільно-правових аспектів поділу спільної сумісної власності подружжя та захисту майнових прав (частина II). / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. За вип.: суддя ВС у КЦС, доктор юрид. наук, професор Петров Є. В. Київ, 2026. – 52 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua